

አዲስ አበባ፣ ሚያዝያ 12 ቀን 1966 ዓ.ም.

ኡስታዝ አሕመዲን ጀበል

«ሃይማኖት የግል፤ አገር የጋራ»

የደሴ ሙስሊሞች፣ ሚያዝያ 5 ቀን 1944 ዓ.ም.

ለኡስታዝ አሕመዲን ጀበል «11ዱ ፀረ-ሙስሊም ስትራቴጂዎች» የተሰጠ ምላሽ

ባየ ተሻገር አስማማው

ጎንደር 2019 ዓ.ም.

Photos: women at the Muslim march, Addis Ababa, 20 April 1974 (Badr newsletter, via Wikimedia Commons, public domain) · Ahmedin Jebel (from his Facebook page)

«ሃይማኖት የግል፤ አገር የጋራ»

የደሴ ሙስሊሞች፣ ሚያዝያ 5 ቀን 1944 ዓ.ም.

ባየ ተሻገር አስማማው

መግቢያ

ይህን ጽሑፍ ለማዘጋጀት የተነሣሣሁበት ምክንያት ኡስታዝ አሕመዲን ጀበል «የአፄ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት 11ዱ ፀረ-ሙስሊም ስትራቴጂዎች» በሚል ርዕስ ኅዳር 5 እና 6 ቀን 2019 ዓ.ም. በፌስቡክ ገጻቸው ያጋሩትን ባለሁለት ክፍል ጽሑፍ ማንበቤ ነው[1]።

የኡስታዝ ክስ እንደ ሰምና ወርቅ ሁለት ትርጉሞችን ያዘለ ነው። አንደኛው ቀጥተኛና ቀላል ሲሆን ሁለተኛው ስውርና ውስብስብ መልዕክት ያዘለ ነው። ቀላሉ በከፊልም ቢሆን ማስረጃ ስላለው ለመቀበል አያደግትም፤ ስውሩና ውስብስቡ መልዕክት በቀላሉ ጥላ ተከልሎ፣ ማስረጃ ሳይጠየቅ ያልፋል። ቀላሉ ትርጉሙ ዘውዱ አንዲትን ቤተ ክርስቲያን ያነገሠ መንግሥት ስለነበረ ከእርሷ ውጭ የቆመ ዜጋ ሁሉ ሙስሊሙም ካቶሊኩም ፕሮቴስታንቱም ቤተ እስራኤሉም ንጉሥ ለመሆን እኩል ዕድል አልነበረውም የሚል ነው። ይህ እውነት ነው፤ የኡስታዝ ጽሑፍም ታሪክም ይህን ያሳያሉ። ከባዱ ትርጉሙ ግን ሌላ ነው፦ መንግሥቱ እስልምናን ለማዳከም የተዘረጋ ሥርዓት ነበር የሚለው ነው፤ ይህ አደገኛና ውስብስብ ነው። ኡስታዝ አሕመዲን ጀበል በዚህ ሰሞን በድጋሚ እያቀረቡት ያለው ተከታታይ ጽሑፍ የሚናገረው ከባዱን ነው። ነገሥታቱ «እስልምናን ለማዳከም፣ ብሎም ከመላው ሀገሪቱ ለማጥፋት ሆን ብለው በተሸረቡ ሴራዎች» ዘምተዋል ይላል፤ ማዕከላዊው መንግሥት «ለኢስላምና ለሙስሊሙ የሚሰጠው ስንዝር ሥፍራ አልነበረውም» ይላል፤ ከአፄ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት «ፀረ-ሙስሊም ስትራቴጂዎች» ዐሥራ አንዱን ይቆጥራል።

የዚህ ጽሑፍ አቅም በኡስታዝ አሕመዲን የተጠቀሱ ሰነዶችም ሆኑ የታሪክ ጥናቶች የሚያረጋግጡት ቀላሉን ትርጉም ብቻ ነው የሚል ነው። በዘውዱ ዘመን የነበሩት የአንድ የዘር ሐረግ (ሰለሞናዊ) ንግሥና፣ የጥቂቶች አገዛዝና የጸጥታ መሥሪያ ቤት ጥርጣሬ ናቸው። የንግሥና እኩልነት አልነበረም፤ ፀረ-እስልምና ሥርዓትም አልነበረም፤ በእስልምና ላይ የተሸረበ ሤራ ደግሞ በጭራሽ አልነበረም። ሙስሊሙን የጎዳው ነገር ስሙ ሤራ ሳይሆን የመንግሥት ክፉ ልማድ ነው። ሤራ ከሴረኛው ጋር ይሞታል፤ ሤራ ቢሆን ኖሮ በ1967 ዓ.ም. ከንጉሡ ጋር ይቀበር ነበር። ልማድ ግን ወራሽ አያጣም፤ ኡስታዝ አሕመዲንን ራሳቸውን ያሰራቸውም የዘውዱ መንግሥት ሳይሆን የዚያ መንግሥታዊ ልማድ ክፉ ወራሽ ነው። ማስረጃዬን ቀጥዬ አቀርባለሁ።

የኡስታዝ ጽሑፍ አዲስ አይደለም፤ መጀመሪያ የታተመው በጥቅምት 2003 ዓ.ም. «የሙስሊሞች ጉዳይ» በተሰኘ መጽሔት ነው[2]። ታኅሣሥ 26 እና 27 ቀን 2012 ዓ.ም. እንደገና በቴሌግራም ገጻቸው በአራት ክፍል አጋርተውታል[3]። ከዚያ

[1] አሕመዲን ጀበል፣ «የአፄ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት 11ዱ ፀረ-ሙስሊም ስትራቴጂዎች»፣ ክፍል 1 እና 2 (ፌስቡክ፣ 14 እና 15 November 2026)። ምንጩ የጸሐፈው «3ቱ አፄዎችና ኢትዮጵያውያን ሙስሊሞች (ትግልና መስዋዕትነት)» መጽሐፍ ነው። ይህ ጽሑፍ የሚመለከተው ዐሥሩን «ስትራቴጂዎች» የያዙትን ክፍል 1ን እና 2ን ነው።

[2] «የሙስሊሞች ጉዳይ» መጽሔት፣ ቅጽ 1፣ ቁጥር 6 (ጥቅምት 2003)። ይህን የሚገልጸው ጽሑፉን በአምስት ክፍል በድጋሚ ያወጣው የ fidake media network ገጽ ነው (21 February 2016፣ https://fidake.wordpress.com/2016/02/)፦ «‹የሙስሊሞች ጉዳይ› መጽሄት በቅጽ 01 ቁጥር 06 የጥቅምት ወር 2003 እትሟ የመጽሄቷ አምደኛ ኡስታዝ አህመዲን ጀበል ... ያቀረበውን ጽሁፍ»።

[3] አሕመዲን ጀበል፣ t.me/ahmedin99፣ ቁጥር 1331–1347 (5 እና 6 January 2020)።

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

ዐሥራ ስድስት ቀን አስቀድሞ፣ ታኅሣሥ 10 ቀን፣ በሞጣ ከተማ አራት መስረጆች ተቃጥለው የሙስሊሞች የንግድ ቤቶችም ተጠቅተው ነበር[4]። አንድን ጽሑፍ ሃይማኖት ተኮር ችግሮች ሲከሰቱ የሚያመላልሱበትን ምክንያት የሚያውቁት እርሳቸውና ፈጣሪ ቢሆኑም፣ በአርሲ ክርስቲያኖች ጭፍጨፋና ቀብር ሰሞን[5] የሚከፈት የበደል መዝገብ «እኛም ተበድለናል፤ አሁን ተራው የእናንተ ነው» የሚል ትርጉም ሊይዝ ይችላል። ሰውን ያስቆጣው ይህ ይመስላል። እርሳቸው ግን «ታሪክን ማፈን ዕርቅ አይመጣም!»፣ «የአንዱ ቅሬታ ይደመጣል፤ የሌላው ‹ያለፈ ነው› ይባላል»፣ «ወደፊት የምንሄደው እውነቱን በመጋፈጥ ነው» በማለት ቀጥለዋል[6]።

እኔ በሠላሳዎቹ ዕድሜ ውስጥ የምገኝ ኢትዮጵያዊ ነኝ። የእኔ ትውልድ ኦርቶዶክሱም፣ ሙስሊሙም፣ ፕሮቴስታንቱም፣ ካቶሊኩም፣ ቤተ እስራኤሉም፣ ዋቄፈታውም፣ ኤቲስቱም ዘውዱ ከወደቀ በኋላ የተወለደ ነው። ንጉሡን አላየንም፤ ትሩፋታቸው አልደረሰንም፤ በደልም አላደረሱብንም። ስለ ዘመናቸው የምናውቀው የተጻፈውንና የተነገረንን ብቻ ነው። የምጽፈው በጽሑፍ ካገኘሁት በመነሣት ነው። ባልኖርንበት ዘመን የሆኑ ነገሮች፣ በተለይ መጥፎ የተባሉት፣ ትምህርት ሊሆኑ ሲገባቸው፣ እንደ ኡስታዝ አባባል ለእኛ ትውልድ እንደ ቅሬታ መደመጥ አለባቸው፤ እውነቱን መጋፈጥ ይገባናል፤ መታፈን የለባቸውም። ውደደት መልካም ነገር ቢሆንም ላለፈው ትውልድ «ዕዳ» ወራሽና ተጠያቂ ማበጀት በአዲስ መልክ ግፍና በደል ከማዋለድ የዘለለ ጥቅም የለውም። ጉዳዩ ሙያዊ ጥናት ካስፈለገውም በዘርፉ ምሁራን ይቀርብ ነበር። ነገር ግን አጀንዳው ስለገፋ በሐሳቡ ላይ የግል አስተያየት መስጠት አስፈላጊ ሆኗል። ይህን ጽሑፍ ያዘጋጀሁት የትናንቱን በደል በግልጽ ውደደትና በማስረጃ መመርመር የሚፈልጉ ሰዎች ቂሙን ሳይሆን ትምህርቱን ብቻ ለመጪው ትውልድ እንዲያስተላልፉ አጥብቄ ስለምሻ ነው።

በዕድሜዬ ካነበብኳቸው መጻሕፍት፣ መጣጥፎች፣ የምርምር ሥራዎች እና ልዩ ልዩ መረጃዎች የተገነዘብኩት ነገር ቢኖር አሁን የሚያወዛግበንን የኢትዮጵያ ፖለቲካ የቀረጹት በንጉሡ ዘመን የተነሡ ሁለት ሐሳቦች መሆናቸውን ነው። አንደኛው «ኢትዮጵያ የብሔር ብሔረሰቦች እስር ቤት ናት» የሚል ሲሆን ሁለተኛው «ኢትዮጵያ ሙስሊሙን ሁለተኛ ዜጋ ያደረገች የክርስቲያን ደሴት ናት» የሚለው ነው። ሁለቱም የጎለመሱት በአንድ ዘመን፣ በአንድ ትውልድ ገዜ ነው። «የሕዝቦች እስር ቤት» ሌኒን ለዛር ሩሲያ የተጠቀመበት ስም ነው[7]፤ መኢሶን በፕሮግራሙ ኢትዮጵያን «ደህች የሕዝቦች እስር ቤት» ብሎ በየናት፤ ኢሕአፓም በ1969 ዓ.ም. «እንደ ዛር ሩሲያ … የብሔሮች እስር ቤት» አላት[8]። ሕወሓትም ከመሥራቾቹ አንዱ አረጋዊ በርሄ እንደጻፉት እንደ ኢሕአፓ ሁሉ ኢትዮጵያን «የበርካታ ብሔረሰቦች እስር ቤት» አድርጎ ያያት ነበር፤ በየካቲት 1968 ዓ.ም. ባወጣው መግለጫ ደግሞ ትግሉን «ነጻ ሪፐብሊክ» የመመሥረት ትግል አደረገው[9]። ሻዕቢያ

[4] "Ethiopian Muslims Protest after Several Mosques Burned," *Al Jazeera*, December 24, 2019, https://www.aljazeera.com/news/2019/12/24/ethiopian-muslims-protest-after-several-mosques-burned.

[5] ጥቅምት 10 እና 14 ቀን 2019 ዓ.ም. በአርሲ፣ በሽርካና በመርቲ፣ ስድሳ የኦርቶዶክስ ምእመናን መገደላቸውን ቅዱስ ሲኖዶስ አስታውቋል፦ Ethiopian Orthodox Tewahedo Church, Holy Synod, statement on the killings in Shirka and Merti, via *Addis Standard* / AllAfrica, October 27, 2026, https://allafrica.com/stories/202610270080.html.

[6] አሕመዲን ጀበል፣ «ታሪክን ማፈን ዕርቅ አይመጣም!» (ፌስቡክ፣ 17 November 2026)።

[7] V. I. Lenin, "On the National Pride of the Great Russians," *Sotsial-Demokrat*, no. 35 (12 December 1914), in *Collected Works*, vol. 21, 102–106: "a country which has been rightly called the 'prison of the peoples'."

[8] *Programme of the All Ethiopian Socialist Movement (Me'isone)* (English edition, 1975), 6: "the oppressed nationalities in Ethiopia – this prison of peoples", https://www.marxists.org/history/erol/ethiopia/meison-program-eng.pdf; "The War in the Ogaden," *Abyot* (EPRP Foreign Committee) 2, no. 5 (July–August 1977): 1: "Like Tsarist Russia, present day semi-feudal and neo-colonial Ethiopia is a prison of nations."

[9] Aregawi Berhe, *A Political History of the Tigray People's Liberation Front (1975–1991): Revolt, Ideology and Mobilisation in Ethiopia* (PhD diss., Vrije Universiteit Amsterdam, 2008), 142: "To both groups, Ethiopia was a prison of numerous

ደግሞ ኢትዮጵያን ቅኝ ገዥ አድርጎ አቀረባት፤ በሚያዝያ 1980 ዓ.ም. ከሕወሓት ጋር ባወጣው የጋራ መግለጫ የኤርትራን ትግል «ፍትሐዊ የፀረ-ቅኝ አገዛዝ ትግል» ይለዋል[10]። በጎደር 1962 ዓ.ም. ዋለልኝ መኮንን «እውነተኛ ኢትዮጵያዊ» ለመሆን አማርኛ መናገር፣ የአማርኛ ሙዚቃ ማዳመጥና «የአማራ-ትግሬን ሃይማኖት፣ ኦርቶዶክስ ክርስትናን» መቀበል ግድ ነው በማለት የብሔሩንና የሃይማኖቱን ክስ በአንድ ዐረፍተ ነገር አስሯቸዋል[11]። የመጀመሪያው ሐሳብ በ1987 ዓ.ም. ሕገ መንግሥት ሆኗል[12]፤ በውይይቱና በክርክሩ ጊዜ ባንወለድም ከዚያ ወዲህ የሆነውንና እየሆነ ያለውን የእኔ ትውልድ እየኖረው ነው፤ ፍሬው ደርሶናል፤ አገራችን ዛሬም የተባበሩት መንግሥታት «በጣም ያላደጉ አገሮች» ብሎ ከመዘገባቸው አገሮች አንዷ ናት[13]፤ የመጻፍና የመናገር መብታችንም አልተከበረም፤ ወጣቶች ዛሬም ጠመንጃ አንሥተው ጦርነት ላይ ናቸው፤ በአጠቃላይ ለእኔ ትውልድ አጀንዳው ያተረፈልን ይህን ነው። ሁለተኛው ተራውን እየጠበቀ ይመስላል፤ እንደ ኡስታዝ ያሉ ደፋሮች ሲመጡ አጀንዳው ይግላል፣ ይራገባል፣ መልሶ የረገበ ይመስላል፣ እንደገና ይነሣል፤ በተወሰነ መልኩ አስከፊ ነገሮችን አስከትሏል፤ በተወሰነ መልኩ የሃይማኖት ነጻነት አለ። በአገራችን የቅርብ ጊዜ ፖለቲካ ከእነዚህ ሁለት ሐሳቦች የከበደ ውጤት ያስከተለ የለም፤ አሁን ባለው ሁኔታ ሁለቱም ማንም ወደሚፈልገው አቅጣጫ የሚተረጉማቸው አጀንዳ ማስፈጸሚያዎች ሊሆኑ ይችላሉ።

ዋለልኝ አንድም አኃዝ አንድም የግርጌ ማስታወሻ በሌለው አጭር ጽሑፉ መግቢያ ላይ ጽሑፉ «ጠቅላላ አነጋገርና በቂ ያልሆነ ትንታኔ» እንዳለበት አምኗል[14]። እርሱን ተከትሎ በ1962 ዓ.ም. ገጽማ የወጣውንና በብሔር ጥያቄ ላይ የንቅናቄው ዋና ሰነድ የሆነውን የ«ጥላሁን ታከለ» ጽሑፍ የመረመሩት ፕሮፌሰር ባሕሩ ዘውዴ ደግሞ ዋና ድክመቱ «የተጨበጨ መረጃ እጥረት» መሆኑን ይጽፋሉ፤ ከስድሳ የግርጌ ማስታወሻዎቹ ስለ ኢትዮጵያ የተጻፈ የምርምር ሥራ የሚጠቅሰው አንዱ ብቻ ነው[15]። በንቅናቄው ውስጥ ፕሮፌሰር ባሕሩ ዘውዴ በሌላ ጽሑፋቸው እንዳሉት በመፍትሔው ላይ ልዩነት ቢኖርም «በጨቆናው ነባራዊነት ላይ ሙሉ ስምምነት ነበር»[16]። ሙሉ ስምምነት ባለበት ምርመራ አደኖርም። ባልተመረመረ ማጠቃለያ ላይ የሚነሣ ነገር ሁሉ ጉዳት ሊኖረው እንደሚችል የታወቀ ነው። ምሁራን የመጀመሪያውን ክስ ዘግደተውም

---

nationalities whose freedom could be attained in a democratic Ethiopia"; 195: "The most conspicuous feature of the Manifesto 68 is its reformulation of the people of Tigrai's fight as a struggle to establish an 'independent republic'", https://www.marxists.org/history/erol/ethiopia/tigray-history.pdf.

[10] "EPLF and TPLF Joint Statement" (የሁለቱ ድርጅቶች ፖሊት ቢሮዎች ከ20 እስከ 24 April 1988 ካደረጉት ስብሰባ በኋላ የወጣ):- "the just anti colonial struggle of the Eritrean people", https://www.marxists.org/history/erol/ethiopia/eplf-tplf.pdf.

[11] Walleligne Mekonnen, "On the Question of Nationalities in Ethiopia," *Struggle* (USUAA, Addis Ababa), 17 November 1969, 2: "To be a 'genuine Ethiopian' one has to speak Amharic, to listen to Amharic music, to accept the Amhara-Tigre religion, Orthodox Christianity and to wear the Amhara-Tigre Shamma in international conferences", https://www.marxists.org/history/erol/ethiopia/nationalities.pdf. «ሙስሊም» ወደም «እስልምና» የሚል ቃል በጽሑፉ ውስጥ የለም፤ ስለ ሃይማኖት የሚናገረው ይህ አንድ ዐረፍተ ነገር ብቻ ነው።

[12] Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia (1995), preamble: "rectifying historically unjust relationships"; art. 39.

[13] United Nations Office of the High Representative for the Least Developed Countries, Landlocked Developing Countries and Small Island Developing States, "List of LDCs," https://www.un.org/ohrlls/content/list-ldcs (በ17 November 2026 እንደታየው ዝርዝሩ 44 አገሮች አሉት)።

[14] Walleligne, "On the Question of Nationalities," 1: the article "suffers from generalizations and inadequate analysis."

[15] Bahru Zewde, *The Quest for Socialist Utopia: The Ethiopian Student Movement c. 1960–1974* (Woodbridge: James Currey, 2014), 208–209: "the paucity of empirical data to support such a strongly worded argument ... there is only one reference to an academic work on Ethiopia."

[16] ባሕሩ ዘውዴ፣ «የኢትዮጵያ ተማሪዎች ንቅናቄ አሻራ በብሔረሰብ ጥያቄ ላይ»፣ አንዳርጋቸው አሰግድ፣ *የ1966 ሕዝባዊ አብዮት እና መኢሶን፡ አንደንድ ማስታወሻዎች* (የካቲት 2016 ዓ.ም.)፣ ገጽ 40 ላይ እንደተጠቀሰው።

ቢሆን መርምረውታል[17]፤ ምርመራው የመጣው ግን ክሱ ሕግ ከሆነና የእኔ ትውልድ ዕዳ መክፈል ከጀመረ በኋላ ነው። በዚህ ሁኔታ ውስጥ ነው እንግዲህ ኡስታዝ አጀንዳ ያስያዙት።

ወደ ዝርዝር ማስረጃዬ ከመግባቴ በፊት ሁለት ነገር ግልጽ ላድርግ። አንደኛ ክሱን የምመረምረው ኡስታዝ አሕመዲን ባቀረቧቸው ሰነዶች በተጨማሪ በዘመኑ ሕጎች፣ አኃዞችና የታሪክ ጥናቶች ነው። ከምንጮቻቸው በጎትመት ያገኘኋቸውን ከታተመው ገጽ አንብቤአለሁ። የቀሩትን የማጎደር ሰነዶችና ጎትመቶች የምጠቅሰው እርሳቸው በጠቀሷቸው ቃል ነው፤ የማጎደር ቁጥራቸውና ገጻቸው በግርጌ ማስታወሻ ተቀምጧል። ለእያንዳንዱ ሰነድ የማቀርበው ጥያቄ አንድ ነው፦ ሰነዱ ራሱ ምን ይላል? ሁለተኛ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ አድልዎ፣ በደል፣ ጭቆና፣ ሥርዓት እና ሄራ የሚሉትን ቃላትን የምጠቀመው በሚከተለው አውድ ነው። አድልዎ አንዱን ከሌላው ማበላለጥ ነው፤ በደል አድልዎው በሰው ኑሮ ላይ የሚያደርሰው ጉዳት ነው፤ ጭቆና መብቱን የጠየቀውን በኃይል ዝም ማሰኘት ነው። ሦስቱም በተለያየ አግባብ በዘውዱ ዘመን ነበሩ። ሥርዓት በሕግ ወይም በቋሚ መመሪያ የቆመ፣ አንድን ሕዝብ በስሙ ለይቶ፣ ለሌላው የተከፈተውን በር የሚዘጋበት አሠራር ነው፤ ሄራ ደግሞ አንድን ሕዝብ ለማንበርከክ ወይም ለማጥፋት በምሥጢር የተቀናጀ ዕቅድ ነው። መጀመሪያ ሥርዓቱን፣ ቀጥሎ ሄራውን እመረምራለሁ።

1. የቀኃሥ መንግሥት «ፀረ-ሙስሊም ሥርዓት» ነበርን?

በኢትዮጵያ ውስጥ ፀረ-ሙስሊም ሥርዓት ነበር የሚለው ክስ እውነት ከሆነ ስድስት የማሳመኛ ወይም የማረጋገጫ መፈተኛዎች ማለፍ አለበት።

ስድስቱ መፈተኛዎች በዘፈቀደ የተመረጡ አይደሉም፤ «ፀረ-ሙስሊም ሥርዓት» የሚለው ሐረግ ራሱ የሚጠይቃቸው ናቸው። ሥርዓት ነበር ማለት ደንብ ነበር የሚያመላክት ነው፤ ደንቡም ከዘመን ዘመን ጸንቶ ነበር ማለት ነው። ስለዚህ የመጀመሪያዎቹ ሁለት መፈተኛዎች ሕጉንና አቅጣጫውን ይመለከታሉ። ፀረ-ሙስሊም ነበር ማለት ደግሞ ሙስሊሙን ከሌላው ነጥሎ ይመለከተው ነበር ማለት ነው፤ መለየት የሚታወቀው በንጽጽር ብቻ ነው። አርስቶትል ከጻፈበት ዘመን ጀምሮ የፍትሕ ጥያቄ መነሻው ይኸው ነው። ጠብና ቅሬታ የሚነሣው እኩዮች እኩል ያልሆነ ድርሻ ሲሰጣቸው ወይም እኩል ያልሆኑት እኩል ድርሻ ሲሰጣቸው ነው ይላል[18]፤ ማን ከማን ጋር እንደተነጻጸረ ሳይታወቅ አድልዎ አይመዘንም። ስለዚህ ሦስተኛውና አራተኛው መፈተኛ ሌሎቹ እምነቶች ምን እንደገጠማቸውና «አንደኛ» የተባለው ዜጋ ማን እንደነበረ ይጠይቃሉ። የቀሩት ሁለቱ ፍርዱን ራሱን ይጠብቃሉ። አንዱ የታሪክ ጸሐፊ ግዴታ ነው፤ ያለፈን መንግሥት በዛሬ ሚዛን ሳይሆን በዘመኑ ሚዛን መመዘን ይገባል። ሌላው የሕግ ነው፤ የተባበሩት መንግሥታት በ1974 ዓ.ም. ባወጣው መግለጫ የሃይማኖት አድልዎ የሚለካው በዓላማው ብቻ ሳይሆን በውጤቱም ነው[19]። ክሱ ሥርዓትን፣ ዒላማንና የማጥፋት ዓላማን በአንድ ላይ ስለሚናገር ስድስቱንም ማለፍ ይጠበቅበታል።

---

[17] Teshale Tibebu, *The Making of Modern Ethiopia, 1896–1974* (Lawrenceville, NJ: Red Sea Press, 1995), 170–173; Messay Kebede, *Radicalism and Cultural Dislocation in Ethiopia, 1960–1974* (Rochester, NY: University of Rochester Press, 2008); Bahru Zewde, *The Quest for Socialist Utopia*.

[18] Aristotle, *Nicomachean Ethics*, bk. V, ch. 3, trans. W. D. Ross, https://classics.mit.edu/Aristotle/nicomachaen.5.v.html: quarrels and complaints arise “when either equals have and are awarded unequal shares, or unequals equal shares.”

[19] United Nations General Assembly, Resolution 36/55, *Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief* (25 November 1981), art. 2(2): “any distinction, exclusion, restriction or preference based on religion or belief and having as its purpose or as its effect nullification or impairment of the recognition, enjoyment or exercise of human rights and fundamental freedoms on an equal basis.”

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

አንደኛው፤ የሕግ መፈተኛ። ሥርዓት ሕግ አለው፤ ዒላማውን በስም ይጠራል፤ የሚዘጋበትን በር ይጽፋል። የአፄ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት ሦስት መሠረታዊ ሕጎች አውጥቷል። እነርሱም የ1948ቱ ሕገ መንግሥት፣ የ1949ኙ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግና የ1952ቱ የፍትሐ ብሔር ሕግ ናቸው። በሦስቱም ውስጥ ሙስሊሙን በስም ጠርቶ አንዲት መብት የሚከለክል አንቀጽ የለም። ከዚህ በተቃራኒው ሕገ መንግሥቱ በዜጎች መካከል በመብት ረገድ ልዩነት እንደማይደረግ፣ የማንኛውም ሃይማኖት ሥርዓተ አምልኮም እንደማይደናቀፍ ይደነግጋል[20]። የወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ በአንቀጽ 4 ሕጉ በዘርም በሃይማኖትም ሳይለይ በሁሉ ላይ እኩል እንደሚፈጸም ይናገራል፤ በአንቀጽ 486 የማንኛውንም የተፈቀደ ሃይማኖት ሥርዓት ያወከውን፣ የአምልኮ ስፍራውን ያረከሰውን ይቀጣል፤ ቤተ ክርስቲያንንም መስረድንም በስም አይጠራም፤ በአንቀጽ 617 ደግሞ ከአንድ በላይ ማግባት በባህል በታወቀበት ሁኔታ ቅጣት እንደማይኖረው ደንግጓል፤ እምነት ባይጠራም ከቅጣት ያወጣው ከሁሉ በፊት የሙስሊሙን የጋብቻ ሥርዓት ነው[21]። ኡስታዝ አሕመዲን አፄ ኃይለ ሥላሴ «በሕገ መንግስቱ ላይ በግልፅ ሥልጣን የሚገባው ለክርስቲያኑ ብቻ እንደሆነ ደንግገዋል» ይላሉ። ሕገ መንግሥቱ ይህን አይልም፤ የሃይማኖት መስፈርት የተጻፈው ለአንድ ሹመት፣ ለንጉሠ ነገሥቱ ብቻ ነው፤ ንጉሠ ነገሥት መሆን የሚችለው የሰለሞን ዘር ያለው ሰው ነው፤ ክርስቲያን የሆነ ሁሉ አይደለም፤ ከአንድ «ብሔር» የመጣ ሰው ብቻም አይደለም፤ መንግሥት የሚባለው ዙፋኑ ብቻ አይደለም። በዐሥሩ «ስትራቴጂ» ውስጥም ሙስሊሙን በስም ጠርቶ አንድን መብት የሚከለክል የዚያ መንግሥት ሕግ አንድም አልተጠቀሰም። ለማስረጃነት የቀረበው ለጸጥታ ዘበኝነት ሥራ «ክርስቲያን» የሚል መስፈርት የሚያስቀምጥ የ1948 ዓ.ም. የውስጥ ሰነድ ነው[22]፤ ወደ እርሱ ወደ ኋላ እመለሳለሁ።

ሁለተኛው፤ የአቅጣጫ መፈተኛ። አንድን ሕዝብ ለማዳከም የተዘረጋ ሥርዓት ዘመን በገፋ ቁጥር ይበልጥ ይጠነክራል፤ አይላላም። ኡስታዝ አሕመዲን የከሰሱት ዘመን ግን ቂጠሮው የላላበት ዘመን ነው። በ1870 ዓ.ም. በቦሩ ሜዳ ጉባኤ ዐፄ ዮሐንስ ሙስሊሙ እምነቱን እንዲተው ወስነው ነበር[23]። ስለ ኢትዮጵያ እስልምና የመጀመሪያውን ሰፊ ጥናት የጻፉት ጄ. ስፔንሰር ትሪሚንግሃም በ1944 ዓ.ም. ገደማ ባሳተሙት መጽሐፍ ሙስሊሙ ከዚያ በኋላም ከመንግሥት ሹመትና ከፖለቲካ ሕይወት ተገልሎ በታው «የመቻቻል ብቻ» እንደነበረ ከጻፉ በኋላ ያ ቦታ «በአሁኑ ንጉሠ ነገሥት ዘመን በእጅጉ ተሻሽሏል» ብለዋል። ሙስሊሞች በአብዛኛው የአገሪቱ ክፍል መሬት መያዝ እንደሚችሉ፣ እስልምና በበዛባቸው አካባቢዎች ሁሉ ከፍተኛ ቦታ እንደያዙና ዋና ዋና በዓሎቻቸውም በመንግሥት ዘንድ ዕውቅና እንዳላቸው ገልጸዋል[24]።

---

[20] *Revised Constitution* (1955), art. 38: "There shall be no discrimination among Ethiopian subjects with respect to the enjoyment of all civil rights"; art. 40: "There shall be no interference with the exercise, in accordance with the law, of the rites of any religion or creed by residents of the Empire, provided that such rites are not utilized for political purposes or prejudicial to public order or morality."

[21] Penal Code of the Empire of Ethiopia, Proclamation No. 158 of 1957, art. 4: "Criminal law applies to all alike without discrimination as regards persons, social conditions, race or religion"; art. 486 ("an authorized religious ceremony or office"; "a place, image or object used for religious ceremonies"); art. 617: the bigamy article "shall not apply in cases where polygamy is recognized under civil law in conformity with tradition or moral usage."

[22] «ማለዳ» መጽሔት (መጋቢት 1985 ዓ.ም.)፣ ገጽ 27፣ «ከሠራተኛና ማኅበራዊ ጉዳይ አርካይቭ የተወሰደ» በሚል፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት።

[23] Dereje Feyissa, paper presented at the 4th European Conference on African Studies (ECAS 4), 16, https://www.aegis-eu.org/archive/ecas4/ecas-4/panels/41-60/panel-43/Dereje-Feyissa-Dori-Full-paper.pdf; Jon Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia: Issues of Identity and Politics," *Journal of African Cultural Studies* 11, no. 2 (1998): 115.

[24] J. Spencer Trimingham, *Islam in Ethiopia* (London: Oxford University Press, 1952), 136: "Their position was that of simple tolerance, but has improved greatly under the present Emperor. It is worthy of note that the constitution promulgated in 1931 gives no hint of an official religion of the State and established equal rights for any native of Ethiopia

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

ማሻሻያውን በዘመን ሂደት ማየት ይቻላል። የ1923ቱ ሕገ መንግሥት ስለ መንግሥት ሃይማኖት አንድም ቃል የለውም፤ የሲቪልና የጦር ሹመትንም ለማንኛውም ኢትዮጵያዊ ክፍት አድርጊል[25]። በ1934 እና በ1936 ዓ.ም. ዳኞቻቸውን መንግሥት የሚሾምላቸው፣ ሥስት እርከን ያላቸው፣ በጋብቻ፣ በውርስና በወቅፍ ጉዳይ የመጨረሻውን ፍርድ የሚሰጡ፣ ከከፍተኛው ፍርድ ቤት ሥልጣን ውጭ የቆሙ የቃዲ ፍርድ ቤቶች በአዋጅ ተቋቁመዋል። ንጉሠ ነገሥቱ በ1935 ዓ.ም. ገጸማ ፓርላማውን ሲከፍቱ ምክንያቱን ሲገልጹ «የቃዲዎችን ፍርድ ቤት በሕግ ያቋቋምነው ብሔራዊ አንድነትን ለማስገኘት ነው» ብለዋል[26]። በ1938 ዓ.ም. ክረምት በተከፈተው የፓሪስ የሰላም ጉባኤ የኢትዮጵያ ልዑካን ውስጥ ሙስሊሞች ነበሩ[27]። የማስታወቂያ ሚኒስቴር ከ1934 ዓ.ም. ገጸማ ጀምሮ «አል-ዐለም» የተባለ የዐረብኛ ሳምንታዊ ጋዜጣ ያሳትም ነበር[28]። በ1946 ዓ.ም. ገጸማ በጎንደር ጥናት ያደረጉት የሥነ ሰብእ ተመራማሪው ሳይመን መሲንግ ስለ ሙስሊሞች ሲጽፉ ንጉሠ ነገሥቱ «በቅርብ ዓመታት ለእነርሱ፣ ለምሳሌ በኤርትራ፣ መስገድ እስከ ማሠራት ደርሰዋል፤ ይህ ቀደም ያለን ንጉሥ ዙፋኑን የሚያሳጣው ነገር ነበር» ብለው ጽፈዋል[29]። በ1950 ዓ.ም. ገጸማ በተመረጠው የመጀመሪያው የሕዝብ እንደራሴዎች ምክር ቤት ከ210 እንደራሴዎች 35ቱ፣ በ1957ቱ ምርጫ ደግሞ 33ቱ ሙስሊሞች ነበሩ[30]። ከእነርሱ አንዱ በኂላ ፈታውራሪ የተባሉት ነጋዴው አመዴ ለማ ናቸው[31]። የመጀመሪያው ሙስሊም ሚኒስትር ኤርትራዊው ሳላህ ሒኒት በ1958 ዓ.ም. ገጸማ የፖስታ ሚኒስትር ሆነው ተሾመዋል[32]፤ ቅዱስ ቁርኣን በንጉሠ ነገሥቱ ትእዛዝ በሙስሊም ሊቃውንት ወደ አማርኛ ተተርጉሞ በ1961 ዓ.ም. ታትሟል[33]። እነዚህ ማስረጃዎች ኡስታዝ አሕመዲን ከጻፉት

---

to civil and military rank (Art. 19). Social prejudice, however, tended to make the position of Muslims under Ethiopian rule inferior to that of the Christians, for nationality and religion are inextricably bound up together. Muslims, however, under the present régime can acquire land in most parts; they hold important positions in all regions where Islam is the predominant religion, and official recognition is given to the important Islamic festivals."

[25] Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 136: "the constitution promulgated in 1931 gives no hint of an official religion of the State and established equal rights for any native of Ethiopia to civil and military rank (Art. 19)."

[26] Kadis' Courts Proclamation No. 12 of 1942; Kadis and Naibas Councils Proclamation No. 62 of 1944, *Negarit Gazeta*, 3rd year, no. 9; Margery Perham, *The Government of Ethiopia* (London: Faber and Faber, 1948), 156: "a court of Shariat, consisting of not less than three judges nominated by the Minister of Justice. The decision of this court was final. Thus in matters of Muslim civil law there was a self-contained system which was not under the High Court"; the Emperor in 1942: "When We established Kadis' Courts by law We did it in order to achieve national unity."

[27] Perham, *The Government of Ethiopia*, 136 n., 378.

[28] Hussein Ahmed, "Islamic Literature in Ethiopia: A Short Overview," *Ethiopian Journal of Languages and Literature* 8 (1998): 28: "Since 1942 al-'Alam, an Arabic weekly, has been published by the Ministry of Information."

[29] Simon D. Messing, "The Highland-Plateau Amhara of Ethiopia" (PhD diss., University of Pennsylvania, 1957), 64: "Haile Selassie in recent years, has gone so far as to build mosques, e.g. in Eritrea for them, something which would have cost an earlier emperor his throne."

[30] Mercy Fekadu Mulugeta, *Parliament in Ethiopia: Participation, Representation and Resistance* (London: Routledge, 2024), 39: "There were 35 Muslims out of the 210 parliamentarians"; 41: "33 members of the Chamber of Deputies were Muslims in 1965." የመጀመሪያው ቆጠራ ከእንደራሴዎቹ አንዱ የነበሩት ፈታውራሪ አመዴ ለማ በ2003 ዓ.ም. ባሳተሙት ግለ ታሪክ ላይ የተመሠረተ ነው።

[31] Mulugeta, *Parliament in Ethiopia*, 54: "Amede Lema (later Fitawrari Amede Lema), who was Muslim and a businessman."

[32] Christopher Clapham, *Haile-Selassie's Government* (London: Longmans, 1969), 83: "There had been no Moslem minister until the Eritrean Salah Henit was appointed Minister of Posts in 1966."

[33] *Encyclopaedia Aethiopica*, s.v. "Qur'ān": "Haylä Śəllase I himself ordered a complete Amharic translation which was carried out by a group of Muslim Ethiopian scholars"; published by Artistic Printing Press, Addis Ababa, 1968/69.

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

በተቃራኒ ናቸው፤ እርሳቸው «ለይስሙላ» ብለዋቸዋል፤ ለይስሙላ ይህን ያደረገ እስላማዊ መንግሥት ካለ ቢያስረዱ ጥሩ ነው።

የመንግሥቱ አቅጣጫ የተፈተነው በ1952 ዓ.ም. ነው። አዲሱ የፍትሐ ብሔር ሕግ በወረቀት ላይ የሸሪዓን የቤተሰብ ሕግ ሸሯል፤ ለሙስሊሞች ተዘጋጅቶ የነበረው ልዩ ድንጋጌም ከመጨረሻው ረቂቅ ወጥቷል[34]። ከሙስሊም እንደራሴዎቹ አንዱ የነበሩት ፊታውራሪ አመዴ ለማ በግለ ታሪካቸው እንደጻፉት፣ እንደራሴዎቹ በድምፅ እንደሚሸነፉ ስላወቁ ስብሰባውን ረግጠው ወጥተዋል፤ ጉዳዩንም ወደ ሕዝቡና ወደ ንጉሠ ነገሥቱ ወስደውታል[35]። ንጉሠ ነገሥቱ የሸሪዓ ፍርድ ቤቶችን ሥራ ማንም እንደማይነካ ለሙስሊም ሽማግሌዎች አረጋግጠዋል፤ የፍርድ ሚኒስትሩም ፍርድ ቤቶቹ በ1936ቱ አዋጅ መሠረት እንዲቀጥሉ በሰርኩላር አዘዋል፤ ፍርድ ቤቶቹም እስከ ዘውዱ ፍጻሜ ቀጥለዋል[36]። እዚህ ላይ እንዲያውም መንግሥቱ ያበላሸውን ዙፋኑ አቃንቶታል። ቢሆንም ግን ጉድለቱ መነገር አለበት። ሰርኩላሩ በነጋሪት ጋዜጣ አልወጣም፤ የሙስሊሙ መብት የቆመው በሕጉ ላይ ሳይሆን በንጉሡ ቃል ላይ ነው። ይህ እኩልነት አይደለም፤ ዮን አቢንክ እንዳሉት ገደቦቹ የተነሡት «እጅግ ቀስ በቀስ» ነው[37]። ግን ኡስታዝ አሕመዲን እንደሚሉት «ለኢስላምና ለሙስሊሙ ስንዝር ሥፍራ ያልነበረው» መንግሥት የሸሪዓ ዳኛ አይሾምም፤ ሠላሳ አምስት ሙስሊም እንደራሴ ረግጠው ሲወጡ ቆሞ አይሰማም፤ «እስልምናን ለማጥፋት የሚያሴር» መንግሥትም ቁርኣንን በመንግሥቱ ቋንቋ አያስተረጉምም። እነዚህ ነገሮች ከኡስታዝ መልስ ያስፈልጋቸዋል።

ሦስተኛው፤ የሌሎቹ እምነቶች መፈተኛ። «ፀረ-ሙስሊም» የሚባል ሥርዓት ከነበረ ሙስሊሙን ለይቶ መምታት አለበት። የ1952ቱ የፍትሐ ብሔር ሕግ መስመሩን የት እንደሰመረ ግልጽ ነው፦ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን በሕግ የታወቀች አካል ናት፤ ከእርሷ ውጭ ያሉ አብያተ ክርስቲያናት፣ ሃይማኖቶችና ማኅበሮች ሁሉ ግን ልዩ ሕግ እስኪወጣላቸው እንደ ተራ ማኅበር ይቆጠራሉ[38]። ከመስመሩ ማደ ሙስሊሙ ብቻውን አልቆመም፤ ካቶሊኩ፣ ፕሮቴስታንቱ፣ ቤተ እስራኤሉ፣ ሌላው አገር በቀል እምነት ሁሉ አብረውት ቆመዋል። ከእነርሱ መካከል የራሱን የእምነት ሕግ የሚፈርድ፣ መንግሥት በአዋጅ ያቋቋመለት ፍርድ ቤት ያገኘው ሙስሊሙ ነው። የመንግሥቱ እጅ የከበደው ደግሞ በሌሎቹ ላይ ነው። የ1936ቱ የሚስዮኖች ደንብ የውጭ ሚስዮናውያን «የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን አካባቢ» በተባሉ ቦታዎች እንዳይሰብኩ ከልክሎ፣ የጣሰውን ሚኒስትሩ ከአገር እንዲያስወጣ ሥልጣን ሰጥቷል[39]፤ የኢትዮጵያ ጴንጤቆስጤዎች በ1959 ዓ.ም. ገደማ የምዝገባ ጥያቄያቸው ውድቅ ሆኖ መሰብሰቢያዎቻቸው እንዲዘጉ ታዝዟል፤ በነሐሴ 1964 ዓ.ም. ፖሊስ 250 አማኞችን «ሕገ ወጥ ስብሰባ» ብሎ አስሯል፤ ፍርድ ቤትም ቀጥቷቸዋል[40]። የመካነ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን ፕሬዚዳንቷ አቶ አማኑኤል

[34] Civil Code of the Empire of Ethiopia, Proclamation No. 165 of 1960, arts. 585, 3347; Zaki Mustafa, "The Substantive Law Applied by Muslim Courts in Ethiopia: Possible Justifications for the Continued Application of the Sharia," *Journal of Ethiopian Law* 9, no. 1 (1973): 140, 142.

[35] Mulugeta, *Parliament in Ethiopia*, 39.

[36] Zaki Mustafa, "The Substantive Law Applied by Muslim Courts in Ethiopia," 143: "His Imperial Majesty assured them that nobody shall interfere with the work of the Sharia courts."

[37] Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia," 116.

[38] Civil Code (1960), art. 398: "The Ethiopian Orthodox Church is regarded by law as a person"; art. 407: "Churches, religions, associations other than the Ethiopian Orthodox Church shall be subject to the special laws concerning them. Failing such special laws, these groupings shall be deemed to be associations."

[39] "Regulations on the Establishment of Missions," Decree No. 3 of 1944, *Negarit Gazeta*, 27 August 1944, arts. 6–8, 16, reprinted in *Ethiopia Observer* 4, no. 2 (1960): 62–64; Perham, *The Government of Ethiopia*, 133–135.

[40] Brent L. Kipfer, "Persecuted and Thriving: Meserete Kristos Church Leadership during the Ethiopian Revolution (1974–1991)" (DMin thesis-project, Gordon-Conwell Theological Seminary, 2017), 101–102; Jörg Haustein et al.,

አብርሃም ራሳቸው የመንግሥት ሚኒስትር የነበሩ ሰው ሆነው ሳለ የምዝገባ ማመልከቻቸው በአገር ግዛት ሚኒስቴር የጸጥታ ክፍል ለወራት ታግዶ የተለቀቀው ንጉሠ ነገሥቱ «ሂዱና ተመዝገቡ» ካሉ በኋላ ነው[41]። ደንቡ የኦርቶዶክሱን አካባቢ ከሚስዮን ሲከልል፣ የሙስሊሙንና የባህላዊ እምነት ተከታዩን አካባቢ «ክፍት» ብሎ ለቆታል[42]። ይህ የሰለሞናዊውን የንግሥና የዘር ሐረግ ለመጠበቅና ዙፋኑን ለማጽናት የተወሰደ ሥልት ነው፤ ለቤተ ክርስቲያን በማሰብ የተደረገ አይደለም፤ ቤተ ክርስቲያኗ መጠቀሚያ ተደረገች እንጂ ምእመኑ ጠብ ያለለት ነገር አልነበረም። አጥሩ የተሠራው ንግሥናውን ለመጠበቅ ነው፤ ሙስሊሙና ሌላውም እኩል ጥበቃ ያስፈልገው ነበር፤ ሙስሊሙን ነጥሎ ለመምታት የተደረገ ግን አይደለም። በዚያ ዘመን ለአምልኮ በመሰብሰባቸው በጅምላ ታስረው የተፈረደባቸው፣ ከአጥሩ ውስጥ አማኝ ሊወስዱ የሞከሩት ክርስቲያኖች ናቸው። መስመሩ የተሰመረው በክርስቲያኑና በሙስሊሙ መካከል አይደለም፤ በኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንና በቀረው ሁሉ መካከል ነበር።

አራተኛው፤ የንጽጽር መፈተኛ። «ሁለተኛ ዜጋ» የሚለው ቃል አንደኛ ዜጋ መኖሩን ይገምታል። አንደኛው ዜጋ ማን ነበር? ፖል ሄንዝ ከክሪስቶፈር ክላፋም መጽሐፍ ወስደው እንዳቀረቡት ከ1934 እስከ 1958 ዓ.ም. ሚኒስትር ወይም ምክትል ሚኒስትር የሆኑት ሰዎች በየመጡበት ጠቅላይ ግዛት እንደሚከተለው ነበሩ[43]።

የመጡበት ጠቅላይ ግዛት	ሚኒስትሮችና ምክትል ሚኒስትሮች፣ 1934–1958 ዓ.ም.
ሸዋ	85
ኤርትራ	19
ትግሬ	7
ጎጃም	6
ወለጋ	6
በጌምድር (ጎንደር)	5
ሲዳሞ፣ ሐረር፣ ሶማሌ፣ ኢሉባቦር	7
ያልታወቀ	2
ወሎ፣ አርሲ፣ ባሌ፣ ከፋ፣ ገሙ ጎፋ	በሰንጠረዡ የሉም
ድምር	**137**

ከ137ቱ 85ቱ ከሸዋ የመጡ ናቸው። ኦርቶዶክስ ክርስቲያን የበዛበት ጎንደር አምስት፣ ጎጃም ስድስት ወንበር አግኝተዋል፤ ወሎ፣ አርሲና ባሌም በሰንጠረዡ ረድፍ እንኳ የላቸውም፤ ወንበር ያላገኙት ክርስቲያን ስለማይኖርባቸው አይደለም፤ በሥልቱም ክርስቲያኖች ይኖሩ ነበር። ክላፋም በመጽሐፋቸው ከጦርነቱ ወዲህ ከነበሩ 138 ከፍተኛ የማዕከላዊ መንግሥት ባለሥልጣናት ሙስሊሞቹ ስድስት ብቻ መሆናቸውን ጽፈዋል፤ ሦስት ኤርትራውያን፣ ሁለት ሶማሌዎች፣ አንድ ሐረሪ። አራት በመቶ ገደማ ማለት ነው። ይህ አንድ ሰንጠረዥ በመግቢያው ያነሣኋቸውን ሁለቱንም ሐሳቦች ይፈትናል፦

Religion in Contemporary Ethiopia: History, Politics and Inter-religious Relations (Rift Valley Institute, 2023), 13; "Persecution in Ethiopia," *Christianity Today*, 10 November 1972.

[41] Emmanuel Abraham, *Reminiscences of My Life* (Oslo: Lunde, 1995), 255–256.

[42] Perham, *The Government of Ethiopia*, 135: "it is only the Christian areas that are to be inviolate from religious teaching; Muslim as well as pagan areas are to be open to the missionaries."

[43] Clapham, *Haile-Selassie's Government*, 77, as reproduced in Paul B. Henze, *Rebels and Separatists in Ethiopia: Regional Resistance to a Marxist Regime*, R-3347-USDP (Santa Monica: RAND Corporation, 1985), 15, table 1. የሄንዝ ቅጂ ድምር 137 ነው፤ ክላፋም በጽሑፋቸው (ገጽ 83) 138 ይላሉ። ስለ ሙስሊሞቹ፦ Clapham, 83: "only six have been Moslems; three of these have been Eritreans, two Somalis, and one Harari."

አንደኛው ዜጋ «አማራው» አልነበረም፤ «ክርስቲያኑ»ም አልነበረም፤ የሸዋ ቤተ መንግሥትና ዙሪያው በዘውዱ የመንግሥት ሥርዓት አብላጫ ቁጥር ነበረው። ክላፋም ራሳቸው ሙስሊሞች «ከሕዝቡ እስከ ግማሽ ሊደርሱ በሚችሉባት አገር» ቁጥራቸው ማነሱ «የ‹አድልዎ› ውጤት ብቻ አይደለም»፤ ይልቁንም በትምህርት፣ በቅጥር፣ በሹመት ትስስርና በፖለቲካ ቡድኖች ረገድ «ከመንግሥት ሥራ በሙሉ በአብዛኛው ውጭ መተዋቸውን» ያሳያል ብለዋል። ጎንደሬውና ጎጃሜው ከሥርዓቱ ጋር የነበራቸው ትስስርም «እጅግ ያነሰ» እንደነበረ ጽፈዋል[44]። የጎጃሙ ክርስቲያን ገበሬ በ1960 ዓ.ም. ግብር ተቃውሞ ሲነሣ መንደሮቹ ከአየር ተደብድበዋል[45]። ኡስታዝ አሕመዲን ዕዳ ከፋይ ለማግኘት የሚቸግራቸው በዚህ ምክንያት ነው።

ለሙስሊሙ በሩ የጠበበው የት ላይ እንደነበር አኃዙ ይናገራል። ሕዝብ በመረጠው ምክር ቤት ከስድስት እንደራሴ አንዱ ሙስሊም ነበር። በ1960 ዓ.ም. ገደማ በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዩኒቨርሲቲ አምስት መቶ ያህል ተማሪዎች በተጠየቁበት ጥናት ግን «ሙስሊም ነኝ» ያለው ስድስት በመቶ ብቻ ነው[46]፤ ከዐሥራ ስድስት ተማሪ አንዱ ማለት ነው። በከፍተኛ ሹመት ደግሞ ከ137ቱ ስድስቱ፣ አራት በመቶ ገደማ። የሹመቱ አኃዝ የሚከተለው የሕዝቡን ቁጥርና ሃይማኖት ሳይሆን የትምህርት ቤቱን ቁጥር ነው። ግድግዳው የቆመው ስለዚህ በቤተ መንግሥቱ በር ላይ ሳይሆን በትምህርት ቤቱ በር ላይ ነበር።

ያ ግድግዳ ሁለት ጡብ ነበረው። አንዱ የሁሉም ነው። በ1963 ዓ.ም. ከአዋቂው ሕዝብ ማንበብ የሚችለው ሰባት በመቶ ብቻ ነበር፤ ዘመናዊ ትምህርት በኢትዮጵያ ሕዝብ በሙሉ ዘንድ የተስፋፋበት ዘመን አልነበረም። በ1953 ዓ.ም. ገደማ በአፍሪካ ለአንደኛ ደረጃ ትምህርት ከደረሱ ልጆች ከአርባ በመቶ በላይ ትምህርት ቤት ሲገቡ፣ በኢትዮጵያ የገቡት 3.8 በመቶ ብቻ ነበሩ[47]። በ1964 ዓ.ም. ዕድሜያቸው ለአንደኛ ደረጃ ትምህርት ከደረሱ ልጆች ትምህርት ቤት የገቡት በየጠቅላይ ግዛቱ የሚከተሉት ነበሩ[48]።

---

[44] Clapham, *Haile-Selassie's Government*, 75–84: "the proportion of Shoans has never fallen below 60 per cent and has usually been about two-thirds"; "The Gondaris and Gojamis have had far fewer ties with the present regime"; 83–84: "This paucity of Moslems, in a land where they may account for as much as half of the population, is not simply the result of 'discrimination'; it reflects, rather, the way in which they have been largely left out of the whole sphere of government activity, in terms alike of education, recruitment, patronage and political groupings."

[45] Africa Watch, *Evil Days: 30 Years of War and Famine in Ethiopia* (New York: Human Rights Watch, 1991), 56–57.

[46] Randi Rønning Balsvik, *Haile Sellassie's Students: The Intellectual and Social Background to Revolution, 1952–1977* (East Lansing: African Studies Center, Michigan State University, 1985), 48: "6 percent that they were Moslems. More than 70 percent claimed they belonged to the Ethiopian Orthodox Church." ደናልድ ሌቪን በ1951 ዓ.ም. ገደማ በሰባት መቶ የሁለተኛ ደረጃና የኮሌጅ ተማሪዎች ላይ ባደረጉት ጥናትም ሙስሊሞቹ አራት በመቶ ነበሩ፦ Donald N. Levine, *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture* (Chicago: University of Chicago Press, 1965).

[47] Balsvik, *Haile Sellassie's Students*, 5: "In 1961, when the average enrollment in African primary schools was estimated at more than 40 percent, the Ethiopian figure was 3.8 percent."

[48] International Bank for Reconstruction and Development, *Appraisal of a Third Education Project in Ethiopia*, Report No. 19a-ET (31 May 1973), Basic Data: "Literacy rate 7%"; *Appraisal of a Fourth Education Project in Ethiopia*, Report No. 726-ET (2 May 1975), Annex 5, "Enrollment, School Age Population and Participation Rates, Primary Schools by Province (1971-72)", https://documents.worldbank.org/curated/en/275661468030841288/pdf/multi-page.pdf. የዕድሜ ክልሉ አኃዞች፣ ሰነዱ እንደሚለው፣ "estimates based on the 1966 Census" ናቸው። የታተመው ጠቅላላ ድምር 1,146,000 ይላል፤ የረድፎቹ ድምር ግን 4,146,000 ነው፤ ከ15.7 በመቶው ጋር የሚገጥመውም ይኸው ነው። ሰንጠረዡ ተማሪዎቹን በሃይማኖት አይለይም።

ጠቅላይ ግዛት	ዕድሜያቸው ከ7 እስከ 11 የሆኑ ልጆች	ትምህርት ቤት የገቡ	በመቶ
አዲስ አበባ	132,800	92,849	69.9
ወለጋ	200,400	66,979	33.4
ኤርትራ	303,400	88,292	29.1
አርሲ	134,600	30,746	22.8
ኢሉባቦር	109,400	20,743	18.9
ሸዋ	702,200	109,393	15.5
በጌምድር	213,400	29,584	13.8
ገሙ ጎፋ	110,400	12,734	11.5
ጎጃም	275,200	29,225	10.6
ሲዳሞ	391,000	40,778	10.4
ትግሬ	288,300	30,077	10.4
ከፋ	203,000	20,607	10.1
ወሎ	388,800	31,326	8.0
ሐረርጌ	529,100	39,445	7.4
ባሌ	164,000	12,046	7.3
ጠቅላላ	**4,146,000**	**654,824**	**15.7**

በአገሪቱ በሙሉ ከመቶ ልጅ ትምህርት ቤት የገባው ዐሥራ ስድስት ያህሉ ብቻ ነው። ከታች ያሉት ሦስቱ ጠቅላይ ግዛቶች፣ ባሌ፣ ሐረርጌና ወሎ፣ ሙስሊም በብዛት የሚኖርባቸው ናቸው። ክርስቲያኑ የበዛባቸው ትግሬና ጎጃም ግን ከእነርሱ የሚርቁት በሁለትና በሦስት ነጥብ ብቻ ነው፤ ሙስሊም በብዛት የሚኖርበት አርሲ ደግሞ ከትግሬም፣ ከጎጃምም፣ ከበጌምድርም፣ ከሸዋም በልጧል[49]። ጠቅላይ ግዛቶቹን በልጆቻቸው ቁጥር መዝኜ ስደምራቸውም ውጤቱ ያው ነው፡- ሙስሊም በብዛት በሚኖርባቸው በአራቱ (በአርሲ፣ በወሎ፣ በሐረርጌና በባሌ) ከ1,216,500 ልጆች ትምህርት ቤት የገቡት 113,563ቱ (9.3 በመቶ) ናቸው፤ ክርስቲያኑ በበዛባቸው በሦስቱ የሰሜን ጠቅላይ ግዛቶች (በትግሬ፣ በጎጃምና በበጌምድር) ደግሞ ከ776,900 ልጆች 88,886ቱ (11.4 በመቶ)[50]። ልዩነቱ ሁለት ነጥብ ነው። የትምህርት ቤቱ ካርታ የሃይማኖትን ድንበር አደከተልም የምለው ለዚህ ነው። የዩኒቨርሲቲው ስድስት በመቶም መመዘን ያለበት ተማሪዎቹ ከመጡበት ሕዝብ ጋር ነው። የሁለተኛ ደረጃ መልቀቂያ ፈተናን ካለፉት ከግማሽ በላይ የሆኑት ከአዲስ አበባ ነበሩ[51]፤ በጥቅምት 1960 ዓ.ም. በተደረገ የናሙና ቆጠራ ደግሞ ከአዲስ አበባ ነዋሪ ሙስሊሙ 10.7 በመቶ ነበር[52]። ዩኒቨርሲቲው ተማሪውን የቀዳው ከአገሪቱ ሢሶ ሳይሆን በአብዛኛው ከከተማው ነው። ሁለተኛው ጡብ በትምህርት ቤቱ ውስጥ የነበረው

[49] Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 208, quoting Cerulli (1932): "the great majority of the population of the Arūsi Province, are Muslim"; ስለ ባሌ፡- "the majority of the people of the Province"; 15 (ሐረር ጠቅላይ ግዛት፡- ከ1,517,833 ሕዝብ 780,000 ሙስሊም፣ የጸሐፈው ግምት)፤ 197–198 (ወሎ)።

[50] የጸሐፈው ስሌት፣ ከላይ ካለው ሰንጠረዥ አኃዞች።

[51] Balsvik, *Haile Sellassie's Students*, 44–45: "Addis Ababa, for example, had the most ESLC passes, more than 50 percent of the total."

[52] Lennart Freij et al., *Exploring Child Health and Its Ecology: The Kirkos Study in Addis Ababa*, 40, citing Central Statistical Office, Statistical Bulletin 8 (1972), the population sample survey of October 1967: Orthodox Christian 85.7 per cent, Moslem 10.7 per cent, https://archive.org/details/sochara.4626.exploringchildhe0000frei.

ነው። በትምህርት ቤቶች የግብረ ገብ ትምህርት የሚያስተምሩት የተዋሕዶ ካህናት ነበሩ[53]፤ ቋንቋው አማርኛ ነበር፤ ዐረብኛ የትምህርት ቤት መማሪያ ቋንቋ አልነበረም[54]። ሙስሊም ወላጅ ልጁን «ሃይማኖቱን ይለውጥብኛል» ብሎ ከትምህርት አርቋል[55]፤ ፕሮፌሰር ሑሴን አሕመድ እንደጻፉት ዘመናዊ ትምህርት የቀሰመ ሙስሊም ልሂቅ የዘገየው የአገሩ ሙስሊም በንግድና በአገልግሎት ሥራ፣ እንዲሁም በነባሩ የእስልምና ትምህርት ላይ በማተኮሩም ነው[56]። ከትምህርት የራቀው ልጅ ዲግሪ አልያዘም፤ ዲግሪ ያልያዘ አልተሾመም። ኡስታዝ አሕመዲን ይህን «ከተማረ ይነቃል» የሚል የቤተ መንግሥት ስትራቴጂ ይሉታል። ሰነዱ የሚያሳየው ሌላ ነው፦ መንግሥት በነሐሴ 1936 ዓ.ም. ባወጣው የትምህርት ፖሊሲ «በሙስሊም አካባቢዎች ዐረብኛ ይሰጣል» ብሎ ጽፎ ነበር[57]፤ ቃሉን ግን አልጠበቀም። እጁም አንድ ወጥ አልነበረም፦ በ1938 ዓ.ም. በደሴ ለሙስሊም ተማሪዎች፣ በተለይ ለሴቶች ልጆች፣ ትምህርት መርጃ የሚሆን ዐሥር ጋሻ መሬት ሰጥቷል፤ በ1934 ዓ.ም. ገደማ ግን የሐረሩን የሙስሊም ትምህርት ቤት በእጁ አስገብቶ መምህራኑን አንሥቷል[58]። የሙስሊሙን ልጅ ከትምህርት ያራቀው ስለዚህ አንድ ዕቅድ አይደለም፤ ለሁሉ ያነሰው ትምህርት ቤት፣ የወላጅ ሥጋት፣ የንግድ ኑሮ፣ እና ትምህርት ቤቱን ከቤተ ክርስቲያን መለየት ያልቻለ መንግሥት በአንድ ላይ ናቸው። የመጨረሻው በደል ነው፤ ስሙ ግን መንግሥት ቃሉን አለመጠበቁ ነው፤ ፀረ-ሙስሊም ስትራቴጂ አይደለም።

አምስተኛው፤ የዘመን መፈተኛ። አንድ መንግሥት የሚመዘነው በዘመኑ ሚዛን ነው። በዚያው ዘመን ስፔን በመሠረታዊ ሕጋ ከካቶሊክ ውጭ ያለ እምነት በአደባባይ ሥርዓተ አምልኮ እንዳይፈጽም ከልክላ ነበር፤ እገዳው የላላው በ1959 ዓ.ም. ነው[59]። በጎረቤታችን በሱዳን መንግሥት በየካቲት 1952 ዓ.ም. በክርስቲያኑ ደቡብ አሑድን ሽሮ ዓርብን የዕረፍት ቀን አድርጋል፤ በ1954 ዓ.ም. ሚስዮኖች ያለ መንግሥት ፈቃድ እንዳይሠሩ በሕግ አግዷል፤ በየካቲት 1956 ዓ.ም. ከሁለት መቶ በላይ ሚስዮናውያንን አባርራል[60]። ሶማሊያ በሰኔ 1955 ዓ.ም. ሕገ መንግሥቷን አሻሽላ ከእስልምና በቀር ሌላ ሃይማኖት መስበክን ከለከለች፤ ፕሬዚዳንቷም ሙስሊም ብቻ እንዲሆን ደንግጋ ነበር[61]። ኢትዮጵያ በዚህ ሰልፍ ውስጥ

---

[53] Pierre Guidi, *Educating the Nation in Ethiopia* (Addis Ababa: Centre français des études éthiopiennes, 2024), ch. 2, https://books.openedition.org/cfee/2706: “moral education was provided by priests of the Tewahedo Church”.

[54] Balsvik, *Haile Sellassie’s Students*, 279: “Students from Moslem religious groups, having had their instruction in Arabic, were seriously impeded from reaching the university by the requirement of Amharic language proficiency”; Library of Congress, *Ethiopia: A Country Study* (Washington, DC, 1993), https://countrystudies.us/ethiopia/60.htm: “the imperial authorities gradually took over Muslim schools and discouraged the teaching of Arabic.”

[55] Hussein Ahmed, “Islamic Literature in Ethiopia: A Short Overview,” *Ethiopian Journal of Languages and Literature* 8 (1998): 26. የ1966ቱ አቤቱታም ይህንኑ ይላል (አሕመዲን ጀበል፣ ክፍል 1)።

[56] Hussein Ahmed, “Islamic Literature in Ethiopia,” 26: “an articulate and numerically significant modern-educated Ethiopian Muslim élite was slow to emerge because of the concentration of local Muslims on the trading and service sectors of the economy and on the pursuit of traditional Islamic studies.”

[57] Perham, *The Government of Ethiopia*, 253: “In Muslim areas Arabic will be taught and other Ethiopian languages will be used in the initial stages of education.”

[58] Alessandro Gori, “Education: Islamic traditional education,” in *Encyclopaedia Aethiopica*, vol. 2 (Wiesbaden: Harrassowitz, 2005), 233: land obtained from the state in Dessie in 1938 E.C. “to help Muslim pupils in their studies, especially young girls”; in Harar, “In 1942 the school fell under government control and the teachers were removed.”

[59] Fuero de los Españoles (17 July 1945), art. 6, *Boletín Oficial del Estado*, no. 199 (18 July 1945): 358: “No se permitirán otras ceremonias ni manifestaciones externas que las de la Religión Católica”; Ley 44/1967, de 28 de junio.

[60] Scopas S. Poggo, *The First Sudanese Civil War: Africans, Arabs, and Israelis in the Southern Sudan, 1955–1972* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 96, 104–108.

[61] Constitution of the Somali Republic (1960), art. 29, as amended by Law No. 16 of 29 June 1963: “it shall not be permissible to spread or propagandize any religion other than the religion of Islam”; art. 71(1).

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

ንጹሕ አደደለችም፤ የዘመኗ ልጅ ናት። ከዘመኗ የምትሻልበትም ነበር። በአውሮፓ ክርስቲያን መንግሥታት መካከል ለሙስሊም ዜጎቿ የሸሪዓ ዳኝነትን የጠበቀችው ግሪክ ብቻ ናት፤ እርሷም በውል ግዴታ ነበር። ኢትዮጵያ ያደረገችው በገዛ አዋጇ ነው[62]። ኡስታዝ አሕመዲን ይህን ለምን እንዳላዩት አልገባኝም።

ስድስተኛው፤ የውጤት መፈተኛ። ዓላማው እስልምናን ማዳከም «ብሎም ከመላው ሀገሪቱ» ማጥፋት ነበር ከተባለ ውጤቱ መታየት አለበት። ከዐፄ ምኒልክ እስከ አፄ ኃይለ ሥላሴ ባለው ዘመን እስልምና በኢትዮጵያ አልጠፋም፤ በደቡብና በምሥራቅ እንዲያውም ሰፋ። ትሪሚንግሃም እንደጻፉት አርሲ ውስጥ እስልምና መስፋፋት የጀመረው በ19ኛው ምዕት ዓመት ሁለተኛ አጋማሽ ነው፤ የታሪክ ምሁሩ መሐመድ ሐሰን (Mohammed Hassen) ደግሞ የአርሲ ኦሮሞ በብዛት የሰለመው «ከወረራው በኋላ ብቻ» መሆኑን ጽፈዋል[63]። አቢንክ እንደሚሉት ምክንያቱ መሬቱን የተነጠቀ ሕዝብ የገዥውን ሃይማኖት ላለመቀበል እስልምናን «የተቃውሞ ርዕዮት» አድርጎ መቀበሉ ነው[64]። የኡስታዝ አሕመዲን ክስ የሚፈርሰው እዚሁ ላይ ነው። አገር ያቀና ጦር የነበረው መንግሥት ሕዝብ በዐይኑ ፈት እስልምናን ሲቀበል ዐፄ ዮሐንስ እንዳደረጉት በኃይል አላስጠመቀም። ዐፄ ምኒልክ ያንን ፖሊሲ በ1881 ዓ.ም. ሽረው የአምልኮ ነጻነትን መልሰዋል፤ ያደረጉትም ፕሮፌሰር ሑሴን አሕመድ እንደሚሉት ከቸርነት ሳይሆን ማስገደድ እንደማይሠራ በዐይናቸው ስላዩ ነው[65]። አፄ ኃይለ ሥላሴም የሃይማኖት ነጻነቱን በዚያው አስቀጠሉ እንጂ አላገዱም።

በንጉሠ ነገሥቱ ዘመን የሕዝብ ቆጠራ አልተደረገም፤ ያሉት ግምቶች ናቸው። ማርጆሪ ፐርሃም በ1940 ዓ.ም. ገደማ እንዳስጠነቀቁት ግምቶቹ ሁሉ «ጥቂትም ይሁን ብዙ መረጃ ካለው ግምት የተሻሉ አይደሉም»። የኤርትራ ገዥ የነበሩት ጣሊያናዊው ዞሊ በ1922 ዓ.ም. ገደማ ባሳተሙት መጽሐፍ ከስድስት ሚሊዮን ሕዝብ 2.25 ሚሊዮኑን ሙስሊም ብለው ገምተዋል[66]፤ የአሜሪካ ማዕከላዊ የስለላ ድርጅት በ1963 ዓ.ም. ባወጣው የመረጃ መጽሐፍ ደግሞ ሙስሊሙን ከ40 እስከ 45 በመቶ ብሎ አስቀምጧል[67]። የመጀመሪያው ቆጠራ የተደረገው ዘውዱ ከወደቀ ከዘጠኝ ዓመት በኋላ በ1976 ዓ.ም. ነው፤ በእርሱም፣ በ1987ቱና በ1999ኙ ቆጠራም ሙስሊሙ ከሕዝቡ ሢሶ ሆኖ ተገኝቷል[68]። ግምቶቹ ከቆጠራው

---

[62] European Court of Human Rights, *Molla Sali v. Greece* [GC], judgment of 19 December 2018, §§ 18, 40–41, 158. በቀድሞው የኦቶማን ግዛቶች (በኢራቅ፣ በዮርዳኖስ፣ እስከ 1948 ዓ.ም. በግብፅ) ለአናሳ እምነቶች የተለየ ፍርድ ቤት መኖሩ የተለመደ ነበር፤ ፋሺስት ጣሊያንም በወረራው ዘመን ቃዲዎችን ሾሞ ነበር (Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 137)።

[63] Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 110, 208; Mohammed Hassen, "Oromo Institutions that United, Inspired, and Sustained Arsi Oromo's Heroic Resistance against Imperial Expansion and Its Long-Term Consequences (1881–1892)," *Journal of Oromo Studies* 29, no. 2 (2025): 90: "Massive conversion to Islam took place only after Arsi Oromo conquest."

[64] Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia," 115–116: "several peoples resisting conquest and submission took up Islam as a resistance ideology against the Christian overlords, who usually took away most of their land."

[65] Hussein Ahmed, *Islam in Nineteenth-Century Wallo, Ethiopia: Revival, Reform and Reaction* (Leiden: Brill, 2001), 185; Abbink, 115: Menelik "did not use force or legal measures to achieve it."

[66] Perham, *The Government of Ethiopia*, 103, citing C. Zoli, *Cronache Etiopiche* (Rome, 1930), 14: "Ethiopian church 2,625,000; Muslims 2,250,000; Pagans 1,100,000; Catholics 11,000; Others 14,000" (ከስድስት ሚሊዮን 37.5 በመቶ፤ መቶኛው የእኔ ስሌት ነው)፤ 264: "No census has ever been taken in Ethiopia ... All estimates are therefore nothing better than more or less informed guesses."

[67] Central Intelligence Agency, *Basic Intelligence Factbook* (June 1971), 93: "Religion: 35%-40% Ethiopian Orthodox, 40%-45% Muslims, 15%-20% animist, 5% other", https://archive.org/details/cia-readingroom-document-cia-rdp79-01051a000400010001-2.

[68] Office of the Population and Housing Census Commission, *The 1984 Population and Housing Census of Ethiopia: Analytical Report at National Level* (Addis Ababa, 1991), 60: ሙስሊም 32.9 በመቶ (የኤርትራንና የትግራይን ገጠር ሳይጨምር)፤ የ1987ቱ (1994) ቆጠራ 32.8 በመቶ (United Nations Statistics Division, Demographic Yearbook, special census topics, table

ስለሚበልጡ ቁጥሩ ጨመረ ወይም ቀነሰ ለማለት አያስችሉም። የሚያስችሉት አንድ ነገር ብቻ ነው፤ በግምቱም በቆጠራውም ሙስሊሙ በዘውዱ ዘመንም ከዘውዱ በኋላም ከኢትዮጵያ ሕዝብ ሢሶ ያህል ወይም ከዚያ በላይ ሆኖ ኖሯል። የመጨረሻው ቆጠራ በ1999 ዓ.ም. የቆጠረው ሙስሊም 25 ሚሊዮን ነው፤ ከዚያ ወዲህ ቆጠራ አልተደረገም፤ ድርሻው ያው ከሆነ ግን ዛሬ ቁጥሩ ከ45 ሚሊዮን ይበልጣል[69]። መቶ ዓመት ሙሉ «ለማጥፋት» የሠራ ሥርዓት ቢኖር ኖሮ ከእርሱ የባሰ የከሸፈ ሥርዓት በታሪክ አይገኝም ነበር።

ይህ ሁሉ እኩልነት ነበረ ለማለት አይደለም። አልነበረም። ከሙስሊም በዓላት አንዱም እስከ ጥር 1967 ዓ.ም. ብሔራዊ በዓል አልነበረም[70]፤ አሁን ይህ ጥያቄ ተመልሷል። በሰሜን ርስት ለሙስሊሙ በቀደሙ ነገሥታት አዋጅና በልማድ ዝግ ሆኖ ኖሯል[71]። ከጣሊያን ወረራ በኋላ በሙስሊሙ የጽሑፍ ሥራ ላይ ጥብቅ ሳንሱር ተጥሎ የእስልምናና የዐረብኛ መጻሕፍትና መጽሔቶች ወደ አገር እንዳይገቡ ታግዶ ነበር[72]፤ አሁን ይገባሉ። በ1940 ዓ.ም. ገደማ በሐረር የፖለቲካ ቀውስ ጊዜ የከተማዋ ሙስሊም ለሐጅ እንዳይወጣ ተከልክሏል[73]፤ የጸጥታ መሥሪያ ቤቱም ቀጥለን እንደምናየው የተደራጀውን ሙስሊም ተከታትሏል።

በአጠቃላይ በኦርቶዶክስ ንጉሠ ነገሥት የሚመራ ዘውዳዊ መንግሥት ነበር፤ የሸዋ ቤተ መንግሥት ጠባብ ክበብ ነበረው፤ የጸጥታ መሥሪያ ቤቱም በፖለቲካም ሆነ ከፖለቲካ ውጭ የተደራጀውን ዜጋ ሁሉ ይፈራና ይጠራጠር ነበር። «ሁለተኛ ደረጃ» የሚለውን ቃል የጻፉት ምሁራን ራሳቸውም ከባዱን ትርጉም አይደግፉም። ትሪሚንግሃም የሙስሊሙ ቦታ በዚህ ንጉሥ ዘመን «በእጅጉ ተሻሽሏል» ብለዋል። ማርጆሪ ፐርሃም በ1940 ዓ.ም. ገደማ በማዕከላዊው መንግሥት ከፍተኛ ሹመት ያገኙት ሙስሊሞች ጥቂት መሆናቸውን በመጥቀስ ንጉሠ ነገሥቱ ሙስሊሞችን «እንደ ሙሉ ዜጎች» እንደሚያዩ ጽፈዋል[74]። ጆን ማርካኪስ መንግሥቱ ሃይማኖቱን ለማስፋፋት «ብርቱ ዘመቻ አላካሄደም» ብለዋል[75]። ክላፋም የቁጥሩን ማነስ «የአድልዎ ውጤት ብቻ አይደለም»፤ ሙስሊሞች ከመንግሥት ሥራ በሙሉ በአብዛኛው ውጭ መተዋቸውን ያሳያል ብለዋል። ምሁራኑ የጻፉት ቀላሉን ትርጉም ነው፤ ኡስታዝ አሕመዲን ከእርሱ ያወጣው ከባዱን ነው።

---

6)፤ Central Statistical Agency, *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census Results* (Addis Ababa, 2008), 17: 33.9 በመቶ።

[69] Central Statistical Agency, *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census Results*, 17: ሙስሊም 25,045,550 (33.9 በመቶ)። የዓለም ባንክ የኢትዮጵያን ሕዝብ ለ2025 እ.ኤ.አ. 135.5 ሚሊዮን ብሎ ይገምታል (World Bank, World Development Indicators, "Population, total: Ethiopia," https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ET፣ በ17 November 2026 እንደታየው)፤ የዚያ 33.9 በመቶ 45.9 ሚሊዮን ነው (የጸሐፈው ስሌት)።

[70] Haile Larebo, "The Orthodox Church and the State in the Ethiopian Revolution, 1974–84," *Religion in Communist Lands* 14, no. 2 (1986): 152.

[71] Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 152–153: "Imperial decrees have deprived them of *resti* ... But in general, although they were regarded as inferior in status, they were not badly treated and the land laws did not weigh on them much more heavily than they did upon many of their Christian neighbours"; Mohammed Abdo, "Legal Pluralism, Sharia Courts, and Constitutional Issues in Ethiopia," *Mizan Law Review* 5, no. 1 (2011): 77.

[72] Hussein Ahmed, "Islamic Literature in Ethiopia," 25–26.

[73] Haggai Erlich, *Saudi Arabia and Ethiopia: Islam, Christianity, and Politics Entwined* (Boulder: Lynne Rienner, 2007), 87–89.

[74] Perham, *The Government of Ethiopia*, 378: "The present Emperor has emphasized by his public actions that he regards the Muslims as full subjects ... But it seems that few have yet been promoted to any high offices in the central government services, and in this may lie a potential grievance."

[75] John Markakis, *Ethiopia: Anatomy of a Traditional Polity* (Oxford: Clarendon Press, 1974), 338: "The state has not undertaken a vigorous campaign to propagate the official creed."

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

ከእነዚህ ሦስቱ ሁለቱ በ1967 ዓ.ም. ከዘውዱ ጋር ተወግደዋል፤ ሦስተኛው ግን ወደ ኋላ እንደምናየው ዛሬም አለ። እነ ኡስታዝ አሕመዲን አጥብቀው የሚወጥሩት የኢትዮጵያ ሕዝብ ነጻነት ስለሚያስጨንቃቸው ነው ለማለት ይከብዳል።

2. በእርግጥ ሃይማኖታዊ ሄራ ነበርን?

ሥርዓት ባልነበረበት ሄራ ሊኖር ይችላል? ኡስታዝ አሕመዲን አለ ይላሉ፤ ዐሥራ አንድ «ስትራቴጂ» ይቆጥራሉ። ሄራ ግን ከበደል የከበደ ቃል ነው፤ ዓላማን፣ ዕቅድንና አዛዥን ይጠይቃል። ዓላማው እስልምናን ማዳከም «ብሎም ከመላው ሀገሪቱ» ማጥፋት ነበር ከተባለ ይህን የሚል ሰነድ መቅረብ አለበት። በጽሑፋቸው ክፍል 1 እና 2 የቀረቡትን ዐሥሩን አንድ በአንድ ስመረምር ክሱ በአምስት ቦታ ይላላል።

አንደኛው፤ በመንግሥት አፍ እንደተነገሩ ሆነው የተቀመጡ ቃላት። ዐሥራ አንዱ ርእሶች እንደ ትእዛዝ ተጽፈዋል፦ «መውጫውን መንገድ ዝጋበት»፣ «ከፖለቲካው አርቃቸው»፣ «ገለል አርገው»። ለአንባቢ ከቤተ መንግሥት መመሪያ የተቀዱ ይመስሉታል። ከአንድም ሰነድ አልተቀዱም፤ የጸሐፈው ናቸው። በጽሑፉ ራስ ላይ በጥቅስ ምልክት ገብቶ «የአፄ ኃይለ ሥላሴ መንግሥት» ቃል ተብሎ የተቀመጠው ዐረፍተ ነገርም አፋርና ኢሳ «እንዲሁ ዘላን ሆነው እየተጋደሉ ይቆዩ» የሚለው የመንግሥት ሰነድ አይደለም። ጽሑፉ ራሱ ወረድ ብሎ እንደሚነግረን ስሙ ያልተጠቀሰ አንድ የአውራጃ አስተዳዳሪ ኮሎኔል በቢሮው ለሐጂ በሽር ዳውድ ነገራቸው የተባለ ከአምባሳደር ዐብደላ ዐብዱረህማን ኑር ትዝታ የተወሰደ ወግ ነው[76]፤ ከ«መመሪያው» ሦስት አፍ ይርቃል። የአፋርና የኢሳ ግጭትም መመሪያውን ሰጡ ከተባሉት ነገሥታት ጋር አልተቀበረም፤ በመጋቢት 2013 ዓ.ም. ብቻ መቶ ያህል ሲቪሎች ተገድለዋል[77]። ዘውዱ ከወደቀ ከአራት ዐሥርት ዓመት በላይ ካለፈ በኋላ ያን ግጭት የሚያስቀጥለው የማን መመሪያ ነው?

ሁለተኛው፤ ሌላ ምክንያት የሚናገሩ ሰነዶች። ከቀረቡት ሁሉ የከበደው የ1957ቱ ምሥጢራዊ ሰነድ ነው፤ እርሳቸው በጠቀሱት ቃል የጨቆና ሰነድ ነው። በፍርድ ሚኒስቴር የሚሠራው የማኅበሩ ምክትል ፕሬዚዳንት «ክርስቲያን በሚበዛበት አገር እንደ ጎጃም ዓይነት ቦታ በመዛወር መልክ ቢሄድ ተባባሪ ሊያገኝ አይችልም» ይላል፤ ለፓርላማ የተወዳደረው ዋና ጸሐፊም «ከዚህም ምርጫ በምሥጢር እንዲሰናከል» እንዲደረግ ይመክራል። ዜጋውን እንደ ጠላት የሚያይ መንግሥት ነው፤ ትክክለኛው ክስ ይህ ነው፤ ሰነድም አለው። መለኪያውንም ራሱ ይናገራል፦ «የንጉሱን አገዛዝ የሚነቅፍን ከአሁኑ ካላስወገድን ለወደፊቱ ዓላማ ለማቅናት ያስቸግራል»[78]። መለኪያው ለዙፋኑ ታዛዥ መሆን ነው፤ ክርስቲያን መሆን አይደለም፤ «አማራ» መሆን አይደለም። ያ ዙፋን ይህን መለኪያ ለሌላውም አልማረም። በወላይታ የጀመረው ማሻሻያ ባላባቱን ያስቆጣበትን ክርስቲያን አገረ ገዥ ገርማሜ ነዋይን ሙስሊም ወደሚበዛበት ወደ ጅጅጋ አዛውሯል[79]፤ በ1959 ዓ.ም. ገደማ የኦሮሞውን የሜጫና ቱለማ መረዳጃ ማኅበር አፍርሶ፣ ጄኔራል ታደሰ ብሩን አስሮ፣ ማሞ መዘምርን ሰቅሏል[80]። ሰነዱ የሚያሰየው የተደራጀ ዜጋን ሁሉ የሚፈራ አገዛዝን ነው፤ ሰለባዎቹ ሙስሊም የሆኑት ማኅበሩ የሙስሊም ስለነበረ ነው። ኡስታዝ አሕመዲን በዚህ ጽሑፍ የቀደመ ቅጂ ማኅበሩ የተቋቋመው «ጨቆና በቃን በማለት ... በሚስጥር

[76] ዐብደላ ዐብዱረህማን ኑር፣ *የዓይን ምስክር*፣ ገጽ 11፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 1 እንደጠቀሱት።

[77] "Dozens Killed in Clashes in Ethiopia's Afar, Somali Regions," Al Jazeera, 7 April 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/4/7/dozens-killed-in-clashes-in-ethiopias-afar-somali-regions.

[78] የንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት የደኅንነት መሥሪያ ቤት በ10/10/1957 ዓ.ም. የጻፈው ምሥጢራዊ ሰነድ (አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅደር ቁጥር 2396/02/1)፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 1 እንደጠቀሱት።

[79] Guidi, *Educating the Nation in Ethiopia*, ch. 2.

[80] Asafa Jalata, *Oromia & Ethiopia: State Formation and Ethnonational Conflict, 1868–1992* (Boulder: Lynne Rienner, 1993), 155–57, as quoted in Australia, Refugee Review Tribunal, Research Response ETH35418 (2009).

በመገናኘት» መሆኑን ጽፈው ነበር[81]። የ1966ቱ ሰልፍ አደራጅ አቶ መሐመድ ሐሰን ያን ዘመን ሲያስታውሱ የመብት ንቅናቄዎች «በተገንጣይነት» ይፈረጁ፣ የሙስሊም ድርጅቶችም «ከኤርትራው ንቅናቄ ጋር ግንኙነት አላችሁ» እየተባሉ ይዘጉ እንደነበር ይናገራሉ[82]። እርሳቸው ይህን «ጸረ-ኢስላም ፖሊሲ» ይሉታል፤ አገዛዙ ራሱ የሰጠው ስም ግን የፖለቲካ ነው። ሙስሊሙን «ከሀገር እንዳይወጣ የማገድ» ስትራቴጂ ማስረጃ ሆኖ የቀረበው የመጋቢት 1942ቱ ቴሌግራምም እንዲሁ ነው። ርእሱ «ያለ ፍቃድ ወደውጭ አገር ይሄዳሉ ስለተባሉ እስላሞችና ሐማሴኖች» ይላል[83]። ሐማሴን በአብዛኛው ክርስቲያን የሆነ የኤርትራ ደጋ ነው። ክርስቲያንንና ሙስሊምን በአንድ ርእስ የጠራ፣ የኤርትራ ዕጣ በተባበሩት መንግሥታት እየተወሰነ በነበረበት ዓመት[84] የተጻፈ ቴሌግራም የሚናገረው ስለ ድንበርና ስለ ፖለቲካ ነው፤ ስለ እምነት አይደለም። ትእዛዙም «በሚስጥር ተከታትለው ሁኔታውን እንዲያሳውቁኝ» የሚል ነው፤ እገዳ አይደለም።

ሦስተኛው፤ ክሱን ራሳቸው የሚያፈርሱ ሰነዶች። በጽሑፋቸው ክፍል ሁለት «የሀገሪቱ መከላከያ ሠራዊት፣ ሚኒስቴር መሥሪያ ቤት፣ ፖሊስ፣ ደህንነትና መሰል ወሳኝ የመንግሥት አካላት ለሙስሊሙ ዝግ ነበሩ» ተብለናል። በክፍል አንድ የቀረበው የ1957ቱ ሰነድ ግን የማኅበሩን ፕሬዚዳንት በማስታወቂያ ሚኒስቴር፣ ምክትሉን በፍርድ ሚኒስቴር ሠራተኛ ሆነው፣ ዋና ጸሐፊውን ደግሞ ለፓርላማ ዕጩ ሆነው ያገኛቸዋል። ሕገ መንግሥቱም ለሚኒስትር፣ ለእንደራሴ፣ ለሴናተርም ሆነ ለዳኛ የሃይማኖት መስፈርት አላስቀመጠም፤ መስፈርቱ ያለው ለዙፋኑ ብቻ ነው[85]። ዙፋኑን ደግሞ አንቀጽ 2 ለአንድ የዘር ሐረግ ብቻ ስለሰጠ፣ የጎጃሙ ቄስ ልጅም የወሎው ሼኽ ልጅም እኩል ተከልክለዋል። በተግባር የጠበበ በር በሕግ የተዘጋ በር አይደለም። የመጀመሪያው አድልዎ ነው፤ «ስትራቴጂ» የሚሆነው ሁለተኛው ነበር። ንግዱም እንዲሁ ነው። ሙስሊሙን «ከንግዱ የማስወጣት» ስትራቴጂ ማስረጃው ስለ አንድ ገንዘብ ያዥ የተጻፈ አንድ መስመር ነው፤ በክፍል ሁለት ግን ስምንት ሙስሊም ነጋዴዎች የአንዋር መስገድን ዕዳ 16 ሺህ ብር በአንድ ቀን ሲከፍሉ እናነባለን፤ የታሪክ ጥናቱም ንግድ ሙስሊሙ የበረታበት መስክ እንደነበረ ነው የሚነግረን[86]። የአንዋሩ ዕዳ ታሪክ ራሱ ደግሞ የአንድ ተቋራጭ ዕዳና የአንድ ፍርድ ቤት ትእዛዝ ታሪክ ነው[87]፤ ንጉሡም ሆነ ሚኒስትሩ በውስጡ የሉም። የሚያሳየው መንግሥት ለመስገድ ምንም አለመስጠቱን ነው፤ ያ አድልዎ ነው። ተቋራጩ ዕዳውን በፍርድ ቤት መጠየቁ ግን ስትራቴጂ አይደለም።

---

[81] አሕመዲን ጀበል፣ «አስራ አንዱ የአጼ ሐይለሥላሴ ፀረ ሙስሊም እስትራቴጂዎች ክፍል አንድ»፣ fidake media network (21 February 2016)፣ https://fidake.wordpress.com/2016/02/። በ2012 እና በ2019 ዓ.ም. ቅጂዎች ዐረፍተ ነገሩ «የበጎ ሥራ መረዳጃ ማህበር በሚል በ1956 ዓ.ል አንድ ማኅበር አቋቁመው ነበር» ይላል።

[82] መሐመድ ሐሰን፣ ከ«በድር» መጽሔት ጋር በ2000 ዓ.ም. ያደረጉት ቃለ ምልልስ፣ Horn Affairs – Amharic፣ 19 August 2013፣ https://hornaffairs.com/am/2013/08/19/ethiopian-muslims-1974-demonstration-demands/።

[83] የአልጋ ወራሽ መርዕድ አስፋ ወሰን ኃይለ ሥላሴ ልዩ ጽሕፈት ቤት በመጋቢት 1942 ዓ.ም. ለፈታውራሪ ክፍሉ ዳዲ የላከው ምሥጢራዊ ቴሌግራም፣ ቁጥር 1330/42 (የኢትዮጵያ ብሔራዊ ቤተ መዛግብትና ቤተ መጻሕፍት፣ ልዩ ጥበቃ፣ ማኅደር ቁጥር 241-049.10)፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት።

[84] United Nations General Assembly, Resolution 390 A (V), 2 December 1950.

[85] *Revised Constitution* (1955), arts. 66–67 (ministers), 96 (deputies), 103 (senators), 111 (judges); cf. arts. 16, 21, 126.

[86] Eloi Ficquet, “Interfaith Relations between Christianity and Islam in Ethiopia,” Observatoire international du religieux, Bulletin no. 32 (September 2019): “Muslim trading communities represented the economic lungs of Ethiopia”; Hussein Ahmed, “Islamic Literature in Ethiopia,” 26.

[87] የአንዋር መስገድ ኮሚቴ፣ *ታሪቀ አንዎር መስጊድ በአዲስ አበባ* (1967 ዓ.ም.)፣ ገጽ 8፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት። የዕዳውን ታሪክ *Encyclopaedia Aethiopica*, vol. 2, s.v. “Ğami‘ al-Anwar” ያረጋግጣል፦ “a debt of 16,000 … which it owed to the building contractors, which led to the temporary closure of the mosque.” በዚሁ መስገድ ታሪክ ባለሥልጣን የገባበት ምዕራፍ ሌላ ነው፦ ከ1942 ዓ.ም. ገደማ ጀምሮ መከንን ሀብተ ወልድ የመስገዱን ማኅበር “under his direct and personal control with the aim of weakening it” ለማድረግ ሞክረው አልተሳካላቸውም (እዚያው)።

አራተኛው፤ የማይገጥሙ ዘመናትና የዓይን ምስክር ያልሆኑ ምስክሮች። ሙስሊሙን ክርስቲያን እንዲያደርግ ተቋቋመ የተባለው የሕዝብ ኑሮ ዕድገት ሚኒስቴር የተመሠረተው በ1949 ዓ.ም. ገደማ ነው[88]፤ ማስረጃ ሆነው የቀረቡት የወሎ አቤቱታዎች የተጻፉት ከዚያ አምስት ዓመት ቀድመው በ1944 ነው፤ የሚከስሱትም ጳጳስን ነው፤ ሚኒስቴርን አይደለም። የቀሩት ምስክሮች ደግሞ የቢላልና የመውሊድ መጽሔቶች፣ የአንዋር መስረድ ኮሚቴ መጽሐፍ ከ1966 እስከ 1968 ዓ.ም. ባሉት ዓመታት የተጻፉ ናቸው፤ ማለትም ዙፋኑ ከወደቀ በኋላ ሙስሊሙ ለመጀመሪያ ጊዜ በነጻነት ባሳተማቸው ገጾች[89]። ስለ ደረሰባቸው ሥቃይ ታማኝ ምስክሮች ናቸው። ስለ ቤተ መንግሥቱ ዕቅድ ግን የዓይን ምስክር አይደሉም፤ ሥቃይ የደረሰበት ሰው የሥቃዩን ምክንያት ሊገምት ይችላል፤ የሚያውቀው ግን አይደለም።

አምስተኛው፤ ሜራ የተባለ የዘመኑ ሕግ። አንቀጽ 126 ራሱስ? ቤተ ክርስቲያኒቱ የመንግሥቱ ቤተ ክርስቲያን መሆኗንና በዚህም የተነሣ በመንግሥት መደገፏን የሚናገረው ዐረፍተ ነገር በእንግሊዝኛው ቅጂ ከሁለት ዓመት በፊት በወጣው የዴንማርክ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 4 ላይ ቃል በቃል ለማለት በሚያስደፍር ሁኔታ ይገኛል[90]፤ ንጉሡ የመንግሥቱን ሃይማኖት መከተል አለበት የሚለው ድንጋጌም ዛሬ ድረስ የኖርዌይ፣ የስዊድንና የእንግሊዝ ሕግ ነው። በ1944 ዓ.ም. የወጣው የዮርዳኖስ ሕገ መንግሥት ዙፋኑን የሚሰጠው «ሙስሊም ለሆነ ... ከሙስሊም ወላጆች ለተወለደ» ብቻ ነው፤ በዚያው በ1948 ዓ.ም. የወጣው የፓኪስታን ሕገ መንግሥት ደግሞ ፕሬዚዳንቱ ሙስሊም እንዲሆን ያዛል[91]። አንቀጽ 126 ፀረ-ሙስሊም ስትራቴጂ ከሆነ፣ የዮርዳኖሱ አንቀጽ 28 ፀረ-ክርስቲያን ስትራቴጂ ነው ማለት ነው። ሁለቱም አይደሉም። ሁለቱም የሃይማኖት መንግሥት (confessional state) መልክ ናቸው፤ የሃይማኖት መንግሥት ደግሞ፣ የትም ቢሆን፣ ከእምነቱ ውጭ ያለውን ዜጋ እንግዳ ያደርገዋል። ክሱ የሚጸናው እዚህ ላይ ነው፤ ስሙ ግን ሜራ አይደለም። አሁን ኢትዮጵያ የመንግሥት ሃይማኖት የላትም፤ ኡስታዝ አሕመዲን አላት ካሉም ኦርቶዶክስ ክርስትና አይደለም።

በአጠቃላይ የኢትዮጵያ የሃይማኖት መንግሥት ሥር ከእስልምና ራሱ ይቀድማል። ክርስትና የአክሱም መንግሥት ሃይማኖት የሆነው በአራተኛው ምዕት ዓመት ነው፤ ኡስታዝ አሕመዲን የጠቀሱት አንቀጽ 126 ራሱ ቤተ ክርስቲያኒቱን «በአራተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ... የተቋቋመችው» ይላታል። ቤተ ክርስቲያኒቱ ራሷ ትውፊቷን ከዚያም አስቀድማ ወደ ሐዋርያት ዘመን፣ የብሉይ ኪዳንን እምነት ደግሞ ወደ ቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን ትወስደዋለች[92]። በየትኛውም አቆጣጠር

---

[88] Haile Selassie I, speech at Awassa, 25 October 1962, in *Selected Speeches of His Imperial Majesty Haile Selassie I, 1918–1967* (Addis Ababa: Ministry of Information, 1967), 512: “We established the Ministry of National Community Development as early as 1957.”

[89] ሐጂ በሽር ዳውድ፣ «የሸሪዓ ፍርድ ቤቶች አቋም»፣ «ቢላል» መጽሔት (1967 ዓ.ም.)፣ ገጽ 13፤ ሙሐመድ ሰዒድ ኢብራሂም፣ «ቢላል» መጽሔት (1968 ዓ.ም.)፣ ገጽ 21፤ «መውሊድ» መጽሔት (መጋቢት 1967 ዓ.ም.)፣ ገጽ 18፤ የአንዋር መስረድ ኮሚቴ፣ *ታሳቁ አንዋር መስረድ በአዲስ አበባ* (1967 ዓ.ም.)፣ ገጽ 8፤ ሁሉም አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት።

[90] Constitutional Act of Denmark (5 June 1953), s. 4: “The Evangelical Lutheran Church shall be the Established Church of Denmark, and, as such, it shall be supported by the State”; s. 6: “The King shall be a member of the Evangelical Lutheran Church.” ተመሳሳይ ድንጋጌዎች፦ Constitution of Norway, art. 4; Sweden, Act of Succession (1810), art. 4; England, Act of Settlement (1701).

[91] Constitution of Jordan (1952), art. 28(e): “It is a condition for the person who shall ascend the Throne to be a Moslem ... and of Moslem parents”; Constitution of Pakistan (1956), art. 32(2); እንዲሁም Constitution of Afghanistan (1964), art. 8.

[92] Sergew Hable Sellassie, “The Establishment of the Ethiopian Church,” in *The Church of Ethiopia: A Panorama of History and Spiritual Life* (Addis Ababa: Ethiopian Orthodox Church, 1970), https://www.ethiopianorthodox.org/english/ethiopian/prechristian.html: “Christianity became the official religion of the Aksumite kingdom in the fourth century”; “the religion had been known in Ethiopia since a much earlier time”; “From then on, Judaism was practiced in Ethiopia.”

ንግሥናዋ ከእስልምና በሦስት መቶ ዓመት ገደማ ይቀድማል፤ ከእስልምና የቀደመ ሥርዓት በእስልምና ላይ የተሸረበ ሤራ ሊሆን አይችልም። እስልምናም በዚህች አገር እንግዳ አይደለም። የነቢዩ ሙሐመድ ተከታዮች በመካ ሲሳደዱ በ607 ዓ.ም. ገደማ መጀመሪያ የተጠጉት በአክሱሙ ክርስቲያን ንጉሥ ዘንድ ነው፤ ትውፊቱ እንደሚለው ቁረይሾች ስደተኞቹ እንዲመለሱላቸው በጠየቁ ጊዜ ንጉሡ አሳልፎ አልሰጣቸውም[93]። የሁለቱ እምነቶች ታሪክ በዚህች አገር የጀመረው በመደጋገፍና በእንግዳ ተቀባይነት ነው፤ በጠርነት አይደለም።

የኡስታዝ አሕመዲንን ዐሥሩን «ስትራቴጂዎች» በአንድ ሰሌዳ ላይ ሳስቀምጣቸው፣ እያንዳንዱ ማስረጃ ከአድልዎ፣ ከበደል፣ ከጭቆና ወይም ከጸጥታ ክትትል በአንዱ ሥር ይወድቃል፤ በሙስሊሙ ላይ በተዘረጋ ሥርዓት ሥር ወይም በሤራ ሥር የሚወድቅ ግን አንድም የለም።

«ስትራቴጂው»	የቀረበው ማስረጃ	ማስረጃው የሚያሳየው
1. «ኢትዮጵያዊ እንድትሆኑ ክርስትና ተነሱ»	የወሎ ሙስሊሞች የ1944 አቤቱታዎች፤ የሕዝብ ኑሮ ዕድገት ሚኒስቴር	**አድልዎ።** የአንድ ጳጳስ ስብከት በመንግሥት ገንዘብ። ሚኒስቴሩ የተቋቋመው ከአምስት ዓመት በኋላ ነው፤ አቤቱታው የመንግሥትን መፈክር ይጠቅሳል።
2. «ከንግዱ ማስወጣት»	በ1957ቱ ሰነድ ስለ አንድ ገንዘብ ያዥ የተጻፈ መስመር	**ጭቆና።** በአንድ የማኅበር መሪ ላይ የታቀደ እርምጃ። ንግድ ሙስሊሙ የበረታበት መስክ ነበር።
3. «ገለል አርገው»	የ1957ቱ ሰነድ፦ ሁለት መሪዎችን ወደ ሩቅ ግዛት ማዛወር	**ጭቆና።** መለኪያው «የንጉሱን አገዛዝ የሚነቅፍ» ነው፤ ዘዴው በክርስቲያን ተቺዎችም ላይ ተሠርቶበታል።
4. «ከፖለቲካው አርቃቸው»	የ1957ቱ ሰነድ፦ አንድን ዕጩ ከምርጫ ማሰናከል	**ጭቆና።** ሰነዱ ራሱ ሙስሊም ለፓርላማ ይወዳደር እንደነበር ያሳያል፤ በመጀመሪያው የተመረጠ ምክር ቤት ከ210 እንደራሴዎች 35ቱ ሙስሊሞች ነበሩ።
5. «ከተማረ ይነቃል»	የ1966ቱ አቤቱታ፤ የአፋርና የኢሳ ወግ	**አድልዎ።** ትምህርት ቤቱ የአንድ ሃይማኖት ግብረ ገብ ስላስተማረ ወላጆች ልጆቻቸውን አራቁ። «መመሪያው» ስሙ ያልተጠቀሰ ኮሎኔል የተናገረው ወግ ነው።
6. «በወሳኝ አገራዊ ጉዳይ እንዳይሳተፍ»	የ1948ቱ የጸጥታ ዘበኞች ሰነድ፤ አንቀጽ 126	**አድልዎ።** ለአንድ የጸጥታ ሥራ የወጣ መስፈርት። አንቀጹ የሚመለከተው ዙፋኑን ብቻ ነው። ክላፋም እንደቆጠሩት ከ138 ከፍተኛ ባለሥልጣናት ስድስቱ ሙስሊም ነበሩ። በሩ ጠባብ ነበር፤ ዝግ አልነበረም።
7. «መውጫውን መንገድ ዝጋበት»	የ1942ቱ ቴሌግራም፤ የካይሮ ተማሪዎች ታሪክ	**የጸጥታ ክትትል።** «አስላሞችና ሐማሴኖች» ያለ ፈቃድ ስለመውጣታቸው የተሰጠ የክትትል ትእዛዝ። የ1940ው የሐረር የሐጅ እገዳ እውነተኛ በደል ነው፤ የፖለቲካ ቀውስ እርምጃ ነበር። በ1960 ዓ.ም. ከኢትዮጵያ 1,840 ሐጃጆች መካ ገብተዋል[94]።
8. «ኢትዮጵያዊነቱን እንዲጠራጠር አድርገው»	«በኢትዮጵያ የሚገኙ እስላሞች» የሚለው አጠራር፤ የ1966ቱ አቤቱታ፤ የዘማች ዐብደላ ሐሰን ግጥም	**በደል።** አጠራሩ ዜጋን እንግዳ አድርጋል። አቤቱታ አቅራቢዎቹ የጠየቁት ግን «ኢትዮጵያዊያን» መባልን ነው።
9. «የሙስሊሙ መዳከም…»	የመንግሥት በጀት ለቤተ ክርስቲያን፤ የአንዋር መስጊድ ዕዳ	**አድልዎ።** መንግሥት ለአንዲት ቤተ ክርስቲያን ከፍሏል፤ ለመስጊድ አልከፈለም። የአንዋሩ ጉዳይ የተቋራጩ ዕዳና የፍርድ ቤት ትእዛዝ ነው።
10. «በስጋትና በጥርጣሬ እንዲታዩ አድርግ»	የቢላል መጽሔት ጽሑፎች (1967–1968)፤ የሸሪዓ ፍርድ ቤቶች ትችት	**በደል።** መማሪያ መጻሕፍቱ ሙስሊሙን በማያስከብር መልክ ስለዋል። የሸሪዓ ፍርድ ቤቶቹ ግን በ1934 እና በ1936 ዓ.ም. በአዋጅ የተቋቋሙ ናቸው።

[93] Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 44–45: “in the fifth year of his call (A.D. 615) refugees began to cross the straits in small groups. This is referred to by Muslim writers as the first *hijra*”; the Najāshī “saw no reason to listen to the demands of the Quraish and gave his protection to the refugees.” የቁረይሽን መልእክተኞች ታሪክ ትሪሚንግሃም “The story goes” ብለው ነው የሚያቀርቡት።

[94] King, *Erdkunde* 26 (1972): 69, table 4 (“The 1968 Pilgrimage”), https://www.erdkunde.uni-bonn.de/article/view/1658.

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

የታሪክ ጥናቱም የሚለው ይህንኑ ነው። ኡስታዝ አሕመዲን «ከጎንደሩ አፄ ፋሲለደስ በስተቀር ሁሉም አፄዎች» ሙስሊሙን ከማዳከም አልራቁም ይላሉ። አቢንክ ግን ከነገሥታቱ ሁሉ የእስልምናን ሃይማኖት በይፋ ለመከልከል የሞከሩት ዐፄ ቴዎድሮስና ዐፄ ዮሐንስ ብቻ መሆናቸውን ጽፈዋል፤ የአፄ ኃይለ ሥላሴን ፖሊሲ የሚጠሩትም «የአፋኝ መቻቻልና ለሙስሊሞች መብትን በከፈል ብቻ የመስጠት ፖሊሲ» ብለው ነው[95]። ፕሮፌሰር ሑሴን አሕመድ በ1984 ዓ.ም. የፈውዳሉ መንግሥት «ከአጭር ጊዜያት በቀር» ለአገሩ ሙስሊሞች «የጠላትነትና የጠበኝነት አቋም» እንደነበረው ጽፈዋል[96]። እርሳቸው ራሳቸው ግን ከስምንተኛው ምዕት ዓመት ጀምሮ ያለውን ዘመን ሲመዝኑ ሙስሊሙ እንደ ሁለተኛ ደረጃ ተገዥና እንደ ባዕድ መኖሩን በጻፉበት ዐረፍተ ነገር ላይ ወዲያው ይህን ይጨምራሉ፦ «ይሁን እንጂ፣ በየትኛውም ጊዜ የሕዝብም ሆነ በመንግሥት የተቀነባበረ ማሳደድ ዒላማ ሆነው አያውቁም።»[97] «የታቀደ ድርጊት» የሚለው ንባብም አዲስ አይደለም። ፕሮፌሰር ሑሴን በ1984 ዓ.ም. እንደጻፉት ከጣሊያን ወረራ በኋላ መንግሥት በአንዳንድ ሙስሊም አካባቢዎች የወሰደውን የቅጣት እርምጃ እንዲያ አድርጎ ያቀረበው በ1952 ዓ.ም. ገደማ በዐረብኛ የታተመ መጽሐፍና ከእርሱ የቀደሙት የግብፃውያን ጽሑፎች «ተገቢ ማስረጃ የሌላቸው» የኢትዮጵያን ሙስሊሞች «እውነተኛም ሆነ የታሰበ መከራ» ላይ የሚያተኩሩ ነበሩ[98]። ኡስታዝ አሕመዲን ሰነድ ይዘው መምጣታቸው ስለዚህ እርምጃ ነው፤ ሰነዶቹ የሚናገሩት ግን ሌላ ነው። አፈና ነበር፤ መቻቻልም ነበር፤ የማጥፋት ዕቅድ ግን አልነበረም። በደሉ ሰነድ አለው፤ ሜራው የለውም። ንጉሡም በደሉም አልፈዋል፤ እንደይደገም መሥራት ይገባል፤ ትውልዱን የዘረ ድምር ዕዳ ከፋይ ለማድረግ መሞከር ግን ትክክል አይደለም።

3. ታዲያ ሙስሊሙን ዒላማ ያደረገ ሥርዓትም ሜራም ካልነበረ ምን ነበር?

ሥርዓትም ሜራም ካልነበረ በደሉ ከየት መጣ? በደሉ ከሁለት ምንጭ የፈለቀ ነው።

አንደኛው፤ የሰሎሞናዊ የዘር ሐረግ መንግሥት። ንጉሠ ነገሥቱ ሥልጣኑን የሚቀዳው ከሰሎሞን የዘር ሐረግ ነው። እንድትቀባ የተመረጠችው የኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ናት። ከሰሎሞናዊ የዘር ሐረግ ውጭ ያለ ሁሉ ከክበቡ ውጭ ነበር። ሃይማኖቱ፣ አካባቢው፣ ጎሳው ዙፋን ላይ አያስቀምጠውም። ጥላው ከላይ እንደየነው የወደቀው በሙስሊሙ ላይ ብቻ አይደለም፤ ሚስዮናዊውም ጴንጤቆስጤውም በዚያው ጥላ ሥር ነበሩ፤ ብዙኃኑ፣ አሁን «አማሮች» ተብሎ የተጠቀሰው ሕዝብ፣ ከዙፋኑ ጋር ምንም ግንኙነት የለውም። በ1948 ዓ.ም. ተጻፈ የተባለው የጸጥታ ዘበኞች «ክርስቲያን ... አማሮች» እንዲሆኑ የሚያዝዘው ሰነድም የሚነበበው በዚህ ብርሃን ነው። በዚያ ዘመን አነጋገር «አማራ» ማለት ብዙ ጊዜ «ክርስቲያን» ማለት ነበር፤ የወሎ ሙስሊም ገበሬ ዛሬም «አማራ ነህ?» ሲባል «አይደለሁም፤ እስላም ነኝ» ብሎ በአማርኛ

[95] Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia," 115, 117.

[96] Hussein Ahmed, "The Historiography of Islam in Ethiopia," *Journal of Islamic Studies* 3, no. 1 (1992): 19: "Except for brief periods, the feudal state maintained a hostile and belligerent attitude towards indigenous Muslims."

[97] Hussein Ahmed, "Coexistence and/or Confrontation? Towards a Reappraisal of Christian-Muslim Encounter in Contemporary Ethiopia," *Journal of Religion in Africa* 36, no. 1 (2006): 5–6: "However, at no time were they ever the targets of popular or state-orchestrated persecution."

[98] Hussein Ahmed, "The Historiography of Islam in Ethiopia," 40–41: "The works of Abū Ahmad and the Egyptians writing in the 1930s and 1940s lack proper documentation and their approach is paternalistic. They tend to concentrate upon the real or imagined plight of Ethiopian Muslims."

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

የሚመልሰው ለዚህ ነው[99]። ሰነዱ የሚፈልገው ስለዚህ አንድን ነገድ አይደለም፤ ዘውዱ ለአገልጋይነት የሚመርጠውን ውስን ቁጥር ያለው ሰው ነው። ከዘበኝነት ተነሥቶ ንጉሥ ይሆን ይመስል፣ ለተራ ሥራ በመመረጡ ምክንያት ባለ ዙፋን ሆኖ በጅምላ የዘውዱ መንግሥት በደል ተሸካሚ ተደርጎ የሚቀጠቀጥበት ምንም አመክንዮ የለም።

እዚህ ላይ አንድ ስሕተት መታረም አለበት። ዙፋኑ የአንድ የዘር ሐረግ ነበር፤ የኦርቶዶክስ ክርስቲያኑ ሁሉ አልነበረም፤ የአማራው ሁሉም አልነበረም። ከላይ እንዳየነው ሕገ መንግሥቱ ዙፋኑን ለአንድ ቤተሰብ ብቻ ስለሰጠ የጎጃሙ ቄስ ልጅም የወሎው ሼክ ልጅም እኩል ተከልክለዋል። ከ137 ሚኒስትሮችና ምክትል ሚኒስትሮች ጎጃም ስድስት፣ ጎንደር አምስት ብቻ አግኝተዋል። ከጎጃም መቶ ልጅ ትምህርት ቤት የገባው ዐሥራ አንድ ያህሉ ነበር፤ ግብር የተቃወመው የጎጃም ገበሬም መንደሩ ከአየር ተደብድቧል። ተራው ክርስቲያን ገበሬ ገዥ አልነበረም፤ ተገዥ ነበር። ሃይማኖቱ የመንግሥት ሃይማኖት መሆኑ ኑሮውን አልለወጠለትም፤ ርስቱ የአባቶቹ ውርስ ነው እንጂ የዙፋኑ ስጦታ አይደለም። ከሙስሊም ጎረቤቱ የለየው የተሰጠው ነገር አይደለም፤ ጎረቤቱ በቀደሙ ነገሥታት አዋጅና በኖረ ልማድ የተከለከለው ነገር ነው። ትሪሚንግሃም እንደጻፉት የመሬቱ ሕግ በሙስሊሙ ላይ የከበደው በብዙ ክርስቲያን ጎረቤቶቹ ላይ ከከበደው እምብዛም በልጦ አልነበረም[100]። የዘውዱን ዕዳ ከጥቂቶች የዘር ሐረግ ወደ ሚሊዮኖች አማኞች፣ ከእነርሱም ወደ አንድ ብሔር ማሸጋገር ታሪክ አይደለም፤ የጅምላ ክስ ነው።

መንግሥቱ ያደረገው እስልምናን ማሳደድ አይደለም፤ ዙፋኑን መጠበቅ ነው። ያልነገሠው ሁሉ ተጎድቷል፤ ሙስሊሙም እንደ ሌላው ወገኑ፣ በአንዳንድ ሁኔታዎች ደግሞ በልዩነት፣ ተጎድቷል። በዚህ ትውልድ ሁሉም እኩል የሚታይበት ሥርዓት ለማበጀት መሥራት ይገባል እንጂ በተዛባ መነጽር ቂምና ቁርሾ እያነሡ አዲስ የበደል መስመር ማበጀት አይገባም።

ሁለተኛው፤ የከበባ ንባብ። የክርስቲያኑ መንግሥትና የሙስሊሙ ግንኙነት አንድ መልክ ኖሮት አያውቅም። ሁለቱም ወገን የየራሱ የደም መዝገብ አለው፡- የዐፄ ዐምደ ጽዮን ዜና መዋዕል «የእስላሞች ምድር ጠፋች» ብሎ ይፎክራል[101]፤ የኢማም አሕመድ ጦርነት ደግሞ አቢንክ እንደጻፉት ዓላማዬ ያለው ክርስትናን ከአካባቢው መንቀል ነበር[102]። በዚያው ዘመን ግን ፕሮፌሰር ሑሴን እንደሚያስታውሱን የመካከለኛው ዘመን ክርስቲያን ነገሥታት ወደ ሙስሊሙ ዓለም የሚልኳቸውን የዲፕሎማሲና የንግድ መልእክተኞች የሚመሩት የአገራቸው ሙስሊሞች ነበሩ፤ የመንግሥቱ ገቢ ዋና ምንጭ የነበረውን ንግድ የሚያንቀሳቅሱትም ሙስሊም ነጋዴዎች ነበሩ። የሁለቱን ግንኙነት «ከሁሉ በላይ የሚገልጸው ይህ ሁለት ልብነት (ambivalence) ነው» ይላሉ[103]። ጦርነቶቹ የሃይማኖት ሰንደቅ የያዙ የመንግሥታት ጦርነቶች ነበሩ፤ ወደ ባህር በሚወስዱት የንግድ መንገዶች ላይ።

---

[99] Baye Teshager Asmamaw, *Half a Knife: An Amhara Resistance Writer's Reckoning* (Winchester, VA: Baye Teshager Asmamaw, 2026), 99.

[100] Trimingham, *Islam in Ethiopia*, 153.

[101] G. W. B. Huntingford, trans., *The Glorious Victories of ʿĀmda Ṣeyon, King of Ethiopia* (Oxford: Clarendon Press, 1965), 67, 69–71: "the land of the Moslems is now ruined."

[102] Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia," 114: "The stated aim of this war was to root out and destroy Christianity in the area."

[103] Hussein Ahmed, "Coexistence and/or Confrontation?," 5: "the Christian kings of medieval Ethiopia employed indigenous Muslims as leaders of diplomatic and commercial missions to the Muslim world"; "It is this ambivalence that best characterized the relations between the Ethiopian state and the local Muslims throughout the subsequent centuries." የጎንደር ነገሥታትም በራቸውን የዘጉት ለካቶሊክ አውሮፓ እንጂ ለቀይ ባህር ሙስሊም ኃይሎች አልነበረም፡- Matteo Salvadore, "Muslim

ከዚያ ዘመን የተረፈው ግን ፍርሃት ነው። ሐጋይ ኤርሊክ «የአሕመድ ግራኝ ሰቀቀን» ይሉታል፡- ከመካከለኛው ምሥራቅ የሚመጣ እስልምና በአገር ውስጥ ፀረ-ኢትዮጵያ አንድነት ይፈጥራል የሚል ቤተ መንግሥቱን ያልለቀቀ ፍርሃት[104]። ታሪክ ይህን ፍርሃት ደጋግሞ መግቦታል። ኡስታዝ አሕመዲን የአፄ ኃይለ ሥላሴ «ፀረ-ሙስሊም ዘመቻ» መነሻ የሚያደርጉት የ1909ኙ አዋጅ ራሱ የዚህ ፍርሃት ሰነድ ነው። የታተመውን መጽሐፍ ገጽ 151 አንብቤዋለሁ። ኡስታዝ አሕመዲን ከአዋጁ መጀመሪያውንና መጨረሻውን ጠቅሰው መካከሉን በነጥብ አልፈውታል[105]። በነጥቡ ቦታ የቆመው ቃል «...ብለን ሸረን በእሳቸው ፈንታ ንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱን አንግሠናል። የንጉሥ ሣህለ ሥላሴን ዘር የራስ መኰንንን ልጅ ራስ ተፈሪን አልጋ ወራሽ አድርገናልና ስለ ሃይማኖትና ስለ አገርህ በያለህበት ጠንክረህ እርዳ» የሚል ነው[106]። «አይቀጡ ቅጣት» የተነገረው ስለዚህ በሥልጣን ትግሉ ውስጥ ከተሸሩት ከልጅ ኢያሱ ወገን ለሚሰለፍ ሰው ነው፤ በሙስሊሙ ሕዝብ ላይ የወጣ ድንጋጌ አይደለም። አዋጁ ያን ወገን «የእስላም ወገን» ብሎ መጥራቱ ግን እውነት ነው፤ መስከረም 17 ቀን 1909 ዓ.ም. በቤተ መንግሥቱ ግቢ የተነበበው ቃልም «በክርስቲያን ንጉሥ ዙፋን ላይ የእስላም ንጉሥ አናስቀምጥበትም» ይላል[107]። ልጅ ኢያሱ አቢንክ እንደጻፉት ሙስሊሙን ወደ ኢትዮጵያ መንግሥት ግንባታ ለማስገበት የሞከሩ መሪ ነበሩ[108]፤ የሸዋ መኳንንት «ሰለሙ» ብለው የሻሯቸው ደግሞ ኤርሊክ እንደሚሉት በአንደኛው የዓለም ጦርነት መካከል «በእንግሊዝ፣ በጣሊያንና በፈረንሳይ ሌጋሲዮኖች አበረታችነት» ነው[109]። አዋጁ የሚያረጋግጠው ሁለት ነገር ነው፡- ዙፋኑ የክርስቲያን ሹመት እንደነበረና፣ ሙስሊሙን ማቀፍ የኢትዮጵያ መሪ ያላሰበው ነገር እንዳልነበረ። ኡስታዝ «እስላም አይነግስም» ብለው ያጠቃለሉት ስለዚህ ትክክል ነው፤ አዋጁ የሚያሳየው ግን ዙፋኑን ማን ይያዝ የሚል ትግል ነው፤ በአንድ ሕዝብ ላይ የተሸረበ ሤራ አይደለም። ከሃያ ዓመት በኋላ ፋሺስት ጣሊያን አርበኝነቱን ለመስበር ሙስሊሙን ደገፈ፤ ሃምሳ አዳዲስ መስረድ አሠራ፤ የአንዋር መስረድን ግንባታም በገንዘቡ ደገፈ[110]። ቀጥሎ ከይሮ መጣች፡- በአል-አዝሃር ልዩ ዕድል ተሰጥቷቸው የተማሩ የኤርትራ ሙስሊሞች በ1951 ዓ.ም. ገደማ የኤርትራ ነጻ አውጪ ግንባርን ለመመሥረት ተዘጋጅተው ነበር፤ በ1952 ደግሞ ሶማሊያ ነጻ ወጥታ ሌላ ስጋት ሆነች[111]። ኡስታዝ አሕመዲን በግብፅ ይማሩ የነበሩ ኢትዮጵያውያን ሙስሊም ተማሪዎች ፓስፖርትና ድጋፍ ለመጠየቅ ወደ ኢትዮጵያ ኤምባሲ ሲሄዱ በኤምባሲው ከሳሽነት

Partners, Catholic Foes: The Selective Isolation of Gondärine Ethiopia," *Northeast African Studies* 12, no. 1 (2012): 51–72.

[104] Haggai Erlich, *The Cross and the River: Ethiopia, Egypt, and the Nile* (Boulder: Lynne Rienner, 2002), 49, 141.

[105] መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ፣ *የዘመን ታሪክ ትዝታዬ በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት* (1938፤ የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም፣ 2062.C)፣ ገጽ 24፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 1 እንደጠቀሱት።

[106] መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ፣ *የሐያኛው ክፍለ ዘመን መባቻ፡ የዘመን ታሪክ ትዝታዬ ካየሁትና ከሰማሁት 1896–1922*፣ ሦስተኛ እትም፣ ገጽ 151 (የገጹ ፎቶ፡- https://ethiopanorama.com/?p=113424)። መጽሐፉ ይህን አዋጅ «ከጥቂት ልዩነት በስተቀር በመስከረም 17 ቀን ከተነገረው ጋር ተመሳሳይ» ይለዋል።

[107] ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ፣ *ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጃ*፡ ፭ኛ መጽሐፍ (ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት፣ 1965 ዓ.ም.)፣ ምዕራፍ 7፣ ገጽ 30።

[108] Abbink, "An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia," 116: "he tried to integrate Muslims into the Ethiopian nation-state project."

[109] Haggai Erlich, "WWI in the Middle East and Africa: Nationalist Movements in a Formative Age," in *The First World War from Tripoli to Addis Ababa (1911–1924)*, ed. Shiferaw Bekele et al. (Addis Ababa: Centre français des études éthiopiennes, 2018), https://books.openedition.org/cfee/1081: "with the encouragement of the British, Italian and French legations, the Shoan elite deposed Iyasu."

[110] Hussein Ahmed, "Islam and Islamic Discourse in Ethiopia (1973–1993)," in *New Trends in Ethiopian Studies*, ed. Harold G. Marcus, vol. 1 (Lawrenceville, NJ: Red Sea Press, 1994), 776; Hussein Ahmed, "Coexistence and/or Confrontation?," 12.

[111] Erlich, *The Cross and the River*, 130–31.

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

በፖሊስ መታሰራቸውን የሚገልጽ ታሪክ ጠቅሰዋል[112]። ይህን ታሪክ የማነበው በዚሁ ፍርሃት ብርሃን ነው፤ መንግሥት በአል-አዝሃር የሚማረውን ኢትዮጵያዊ ሙስሊም ተማሪ የካደሮ ምልምል አድርጎ ስለጠረጠረ ይመስለኛል።

ፍርሃቱ ምክንያት ነበረው። ስሕተቱ ግን የመንግሥቱ ነው፡- የውጭ ተቀናቃኙን ከገዛ ዜጋው መለየት አቃተው። ዜጋው ደግሞ ፍርሃቱን የሚያስነሣ ነገር አላደረገም። ፕሮፌሰር ሑሴን እንደጻፉት ሙስሊሞች የደረሰባቸውን መገለልና አድልዎ ጠንቅቀው ቢያውቁም ተቃውሞ ያደራጁበት ጊዜ እምብዛም የለም፤ ኑሯቸውን ለማሻሻልም ሆነ የመንግሥትን ፖሊሲ ለማስለወጥ የውጭ ጣልቃ ገብነትና እርዳታ አልጠየቁም[113]። ያም ሆኖ አንድን ሠራተኛ «ተባባሪ ሊያገኝ አይችልም» ብሎ ክርስቲያን ወደሚበዛበት ጎጃም የሚያዛውር፣ ለጸጥታ ዘበኝነት «ክርስቲያን» የሚል መስፈርት የሚያወጣ፣ የዐረብኛ መጽሐፍ የሚያግድ መንግሥት ዜጋውን እኩል እንደማያይ ግልጽ ነው፤ የዜግነት ደረጃ የሚያስመድብ ግን አልነበረም፤ በዙፋኑ ላይ ለመጣ ለማንኛውም ሰው ቅጣቱ ተመሳሳይ ነበርና።

4. ዘውዱ ወደቀ፤ ፋይሉ ግን አልተዘጋም

የዘውዳዊውን መንግሥት ንግሥና ማን እንዳፈረሰውም ማስታወስ ይገባል። ሚያዝያ 12 ቀን 1966 ዓ.ም. በአዲስ አበባ መቶ ሺህ ሰው ሰልፍ ወጣ። የታሪክ ምሁሩ ኃይሌ ላሬቦ እንደመዘገቡት ሰልፉን «ሙስሊሞችና ክርስቲያኖች በጋራ» አዘጋጁት፤ የጠየቁትም የሃይማኖቶችን እኩልነትና የቤተ ክርስቲያንን ከመንግሥት መለየት ነው፤ የቤተ ክህነቱ አለቆች የጠሩትን የተቃውሞ ሰልፍ ደግሞ የበታች ካህናት ራሳቸው አልወጡበትም[114]። ሰልፈኞቹ ካቀረቧቸው ዐሥራ ሦስት ጥያቄዎች አንዱ «በኢትዮጵያ የሚገኙ እስላሞች» መባል ቀርቶ «ኢትዮጵያውያን እስላሞች» እንዲባሉ ነበር። ምክንያቱንም ጽፈውታል፡- «ኢትዮጵያ ማንኛውም ሃይማኖት ከመግበቱ በፊት ኑራ ዜጎችም ኢትዮጵያውያን ተብለው ሲጠሩ የቆዩበት አገር» ናት[115]። ይህ ከአገሩ የተለየ ሕዝብ ቋንቋ አይደለም፤ በገዛ ቤቱ ደጃፍ የቆመ ባለቤት ቋንቋ ነው። ኡስታዝ አሕመዲን ራሳቸው የጠቀሱት የዘማች ዐብደላ ሐሰን ግጥምም ይህንኑ ይናገራል፡- «ኢትዮጵያነትን ጠርጥሮ ዓይናችን» የሚለው ስንኝ የምኞት ቃል አይደለም፤ የቁስል ቃል ነው[116]።

---

[112] ዐብደላ ዐብዱረህማን ኑር፣ *የዓይን ምስክር*፣ ገጽ 45፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት።

[113] Hussein Ahmed, "Coexistence and/or Confrontation?," 5–6: "they rarely, if at all, organized any protests, nor did they seek external intervention and assistance to improve their lot or effect a change in official policy, as asserted by some writers."

[114] Larebo, "The Orthodox Church and the State in the Ethiopian Revolution," 150: "A large rally of 100,000 people, organised jointly by Muslims and Christians, requested parity of religious status and the complete separation of church and state ... The lower clergy boycotted a counter-demonstration called by the capital's ecclesiastical hierarchy."

[115] ኢትዮጵያውያን ሙስሊሞች ሚያዝያ 1 ቀን 1966 ዓ.ም. ለጠቅላይ ሚኒስትር ልጅ እንዳልካቸው መኮንን ያቀረቡት ጥያቄ (የኢትዮጵያ ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅደር ቁጥር 2400/01/4)፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት። የአጠራሩን ጥያቄ *Encyclopaedia Aethiopica*, vol. 3, s.v. "Islam" ያረጋግጣል፡- "official adoption of the term 'Ethiopian Muslims' to replace the more pejorative 'Muslims residing in Ethiopia'"፤ ጥያቄዎቹን ግን ዐሥራ አንድ ይላቸዋል። የሰልፉ አደራጅ አቶ መሐመድ ሐሰን ዐሥራ ሦስቱን በአጭሩ ዘርዝረዋቸዋል፤ ከእነርሱ መካከል መንግሥት ለእስልምና የሚሰጠውን ድጋፍ በሕገ መንግሥት እንዲያሰፍርና የእስልምና ትምህርት በሁሉም ትምህርት ቤቶች እንዲሰጥ የሚጠይቁ ይገኙበታል፤ ሰባተኛው ደግሞ ሙስሊሙ ከመሬት ባለቤትነት መከልከሉ «አገር የጋራ ነው ሃይማኖት የግል ነው» የሚለውን ቃል በተግባር ሐሰት ያደርገዋል ይላል (Horn Affairs – Amharic፣ 19 August 2013፣ https://hornaffairs.com/am/2013/08/19/ethiopian-muslims-1974-demonstration-demands/)።

[116] ዘማች ዐብደላ ሐሰን፣ «አስጨናቂው እልፈት»፣ «መውሊድ» መጽሔት (መጋቢት 1967 ዓ.ም.)፣ ገጽ 18፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 2 እንደጠቀሱት።

በዘጠኝ ወር ውስጥ ጥር 9 ቀን 1967 ዓ.ም. ሦስት የሙስሊም በዓላት ብሔራዊ በዓል ሆኑ። ቤተ ክርስቲያንም ከመንግሥት ተለየች፤ በዚያው ዓመት መሬቷ ተወረሰ[117]። የሃይማኖት መንግሥቱ ከሞተ ሃምሳ ዓመት አልፎታል ማለት ነው። የሙስሊሙ በደል ምንጩ የክርስቲያን ዘውድ ብቻ ቢሆን ኖሮ፣ በደሉም ያኔ ያበቃ ነበር። አላበቃም። ደርግ ሃይማኖትን ሁሉ አዳከመ[118]፤ ለሙስሊሙ ያቋቋመለት ጉባኤም ሙሉ ሕጋዊ ዕውቅና አላገኘም፤ ሐጅም የእምነት መጻሕፍት ማስገባትም እንደተገደቡ ቀሩ[119]። በኢሕአዴግ ዘመን የካቲት 14 ቀን 1987 ዓ.ም. በአንዋር መስገድ ዘጠኝ ሰው ተገደለ[120]። በ2004 ዓ.ም. መንግሥት በመጅሊሱ ላይ የራሱን ሰዎችና አንድን አስተምህሮ ሲጭን ሙስሊሙ ተቃወመ፤ ሊደራደሩለት የመረጣቸው የኮሚቴ አባላት በሐምሌ ታሰሩ[121]፤ ሐምሌ 27 ቀን 2007 ዓ.ም. ደግሞ በፀረ-ሽብር ሕግ አራቱ የሃያ ሁለት ዓመት እስራት ተፈረደባቸው። ከአራቱ አንዱ ኡስታዝ አሕመዲን ጀበል ራሳቸው ናቸው፤ የተፈቱት የካቲት 7 ቀን 2010 ዓ.ም. ነው[122]። የ1966ቱ ሰልፈኞች የጠየቁት የራስ ማኅበር ሕጋዊ ሰውነት ያገኘው በሰኔ 2012 ዓ.ም. ነው፤ ከአርባ ስድስት ዓመት በኋላ[123]። በግንቦት 2015 ዓ.ም. በአዲስ አበባ ዙሪያ ሃያ ያህል መስገጃች ፈረሱ፤ ይህን በተቃወሙት ላይ በአንዋር መስገድ አራት ሰው ተገደለ[124]። ከእነዚህ መንግሥታት አንዱም የኦርቶዶክስ ዘውድ አልነበረም።

ዘውዱ ወደቀ፤ ፋይሉ ግን አልተዘጋም። ከመንግሥት መንግሥት የተላለፈው ቤተ ክርስቲያኒቱ አደደለችም፤ የተደራጀ እምነትን ሁሉ እንደ ጸጥታ ጉዳይ የማየት ልማድ ነው። ሜሪ ከሴረኛው ጋር ይሞታል፤ ልማድ ግን ወራሽ አያጣም። ኡስታዝ አሕመዲን የልማዱ ተጋሪ ለመሆን ካልፈለጉ በቀር፣ አሁን ቤተ ክርስቲያኒቱም ምእመኗም ምንም የመንግሥት ሥልጣንም ድጋፍም የላቸውም።

5. ክሱ ለማን ነው?

«ሜሪ አልክ ልማድ፣ ለተበደለው ምን ልዩነት አለው?» የሚል ቢኖር መልሱ ልዩነቱ በመድኃኒቱ ላይ ነው የሚል ነው። ክስ ተከሳሽ ይፈልጋል። ንጉሠ ነገሥቱ በነሐሴ 1967 ዓ.ም. ሞተዋል፤ የሃይማኖት መንግሥታቸው ከእርሳቸው ቀድሞ ፈርሷል። ታሪኩ «በደል» ተብሎ ከተነገረ ዕዳው የመንግሥት ነው፤ በሕግና በእኩል ዜግነት ይፈወሳል። «ሜሪ» ተብሎ ከተነገረ ግን ወራሽ ይፈለግለታል፤ በገበያው ላይ ያለው ወራሽ ደግሞ ኦርቶዶክስ ክርስቲያኑ ነው፤ የ1948ቱ ሰነድ «አማሮች» ስለሚልም አማራው ነው። ይህን ሰዋስው የእኔ ትውልድ ያውቀዋል፤ ኖሮታልና። በመግቢያው ያነሣሁት የመጀመሪያው ሐሳብ ታሪክ ይኸው ነው፦ ያ ትውልድ የዘውዱን በደል የብሔር ክስ አደረገው፤ ክሱም ሕገ መንግሥት ሆነ፤ ጦር ግንባሩ ግን እስከ ዛሬ አልተዘጋም፤ ይህን ጽሑፍ በማዘጋጅበት ጊዜ በሰሜን ኢትዮጵያ ወጣቶች ጦርነት ላይ ናቸው። እውነተኛ በደል

[117] Larebo, “The Orthodox Church and the State in the Ethiopian Revolution,” 150–52.

[118] Abbink, “An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia,” 117: “active discouragement of religion in all its forms”.

[119] Jörg Haustein et al., *Religion in Contemporary Ethiopia: History, Politics and Inter-religious Relations* (Rift Valley Institute, 2023), 16.

[120] Abbink, “An Historical-Anthropological Approach to Islam in Ethiopia”: በመንግሥት አኃዝ ዘጠኝ ሟች፣ 129 ቁስለኛ፤ ሌሎች ምንጮች ሃያ ያህል ሟች ይላሉ።

[121] Human Rights Watch, “Ethiopia: Prominent Muslims Detained in Crackdown,” 15 August 2012; U.S. Commission on International Religious Freedom, “USCIRF Condemns Trial Outcome of Ethiopian Muslim Leaders,” August 2015.

[122] “An Ethiopian Court Jailed Muslim Leaders, Activists to Lengthy Terms,” *Addis Standard*, August 2015; *The Reporter* (Addis Ababa), February 2018, https://www.thereporterethiopia.com/3920/.

[123] U.S. Department of State, *2020 Report on International Religious Freedom: Ethiopia*.

[124] U.S. Department of State, *2023 Report on International Religious Freedom: Ethiopia*.

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

በትውልድ የሚወረስ ክስ በሆነ ቁጥር፣ በዚህች አገር መጨረሻው ይኸው ነው። ዛሬ በክርስቲያኑ ወገን የአርሲን ሙታን የአንድ ሃይማኖት ክስ የሚያደርጉም ያንኑ ሰዋስው በሌላ ፈደል እየጻፉ ነው። ሁለት የክስ መዝገብ፣ አንድ አገር።

«ንጉሡን እየተከላከልክ ነው» የሚልም ይኖራል። አይደለሁም። ከስድስቱ መፈተኛዎች ቀጥዬ የጻፍኩት መዝገብ ኡስታዝ አሕመዲን ካቀረቡት አያንስም፤ የመጻሕፍቱ እገዳ እንዲያውም እርሳቸው ያልጠቀሱት ነው። የምከላከለው ንጉሡን አይደለም፤ ዛሬ በሕይወት ያለውን ኢትዮጵያዊ ነው፡- በአርሲ የሚቀበረውን ክርስቲያን ገበሬም፣ በአንዋር ደጃፍ የወደቀውን ሙስሊም ምእመንም። ሁለቱንም የገደላቸው አፄ ኃይለ ሥላሴ አይደሉም።

መውጫውን የ1944ቱ የደሴ አቤቱታ አቅራቢዎችና የ1966ቱ ሰልፈኞች አሳይተውናል። ሚያዝያ 5 ቀን 1944 ዓ.ም. የደሴ ሙስሊሞች ለመንግሥት አቤቱታ ጽፈው ነበር። የወሎው ጳጳስ «ጥቂት ገንዘብና ቁምጣ፣ ሱፍ፣ ኮት እየሰጡ» ሙስሊሞችን እንደሚያጠምቁ ከገለጹ በኋላ ክሳቸውን በአንድ መለኪያ ላይ ያቆሙ ሲሆን፣ እርሱም ጳጳሱ ያንን ያደረጉት «‹ሃይማኖት የግል አገር የጋራ› የሚለውን በመዘንጋት» ነው፤ ድርጊታቸውም «ሃይማኖት የግል አገር የጋራ በሚለው የፍቅር ሰንሰለት ተሳስረን የምንኖረውን ወንድማማቾች» የሚለያይ ነው የሚል ነው[125]። ኡስታዝ አሕመዲን ይህን የጠቀሱት መንግሥት ሙስሊሙን ክርስቲያን የማድረግ «ስትራቴጂ» እንደነበረው ለማሳየት ነው። እኔ ግን በዚሁ ይብዳቤ ውስጥ እርሳቸው ያነሡት ነገር አይታየኝም። አቤቱታ አቅራቢዎቹ ጳጳሱን የከሰሱት በመንግሥት በራሱ ቃል ነው። ቃሉ ከየት እንደመጣም ይታወቃል። ቃሉን የተናገሩት ንጉሠ ነገሥቱ ናቸው፤ የተናገሩትም የሕግ ምሁሩ መሐመድ ዐብደ እንደጻፉት በረመዳን ጾም ፍቺ ዕለት ለሙስሊም መሪዎችና ሽማግሌዎች ነው፤ በዚያው ጉባኤ ላይ ሙስሊሞቹ የሸሪዓ ፍርድ ቤት በደፋ እንዲቋቋምላቸው ጠይቀው ነበር[126]። በመስከረም 1938 ዓ.ም. «ኢትዮጵያን ሄራልድ» እንደዘገበው ደግሞ ንጉሠ ነገሥቱ የጾሙን ፍቺ ምክንያት በማድረግ የሙስሊሙን መሪዎች በቤተ መንግሥት በክብር ሲቀበሉ ሰባት መድፍ ተተኩሷል፤ መሪዎቹም መስገዳቸውን ለማስፋት ተጨማሪ መሬት ጠይቀው ይህንኑ የንጉሡን ቃል መልሰው ጠቅሰውላቸዋል[127]። ስለዚህ የደሴ ሙስሊሞች ከስድስት ዓመት በኋላ የጠቀሱት የባዕድ መፈክር አልነበረም፤ መንግሥት ለእነርሱ የገባላቸውን ቃል ነው።

ዛሬ ላይ መንግሥትና ሃይማኖት የተለያዩ መሆናቸው ከ1987 ዓ.ም. ጀምሮ በአንቀጽ 11 ተጽፏል፤ ከተጻፈ በኋላ ነው ግን መጅሊሱ የተደፈረው፣ የተመረጡት የታሰሩት፣ መስገጃቹ የፈረሱት። የሚያስፈልገው ስለዚህ አዲስ ቃል አይደለም፤ ቃሉን የሚያስከብር ሥርዓት ነው፡- ለአምልኮ ቦታ፣ ለበዓል፣ ለትምህርት ቤት ለሁሉ አንድ ሕግ፤ ከእምነት ተቋማት ምርጫ እጁን ያወጣ መንግሥት፤ በብሔሩና በሃይማኖቱ ሳይሆን በዜግነቱ የሚሾም ባለሥልጣን፤ ቦሩ ሜዳንም የኢማም አሕመድን ዘመቻም፣ አንቀጽ 126ንም፣ ሚያዝያ 12ንም ያለ ሽንገላ የሚያስተምር የታሪክ ትምህርት። የዘውዳዊ መንግሥት መድኃኒቱ በሃይማኖቶች መካከል የተከፋፈለ መንግሥት አይደለም፤ የዜጎች መንግሥት ነው። ኡስታዝ ይህን ቢያስቡበት ጥሩ ነው።

---

[125] የደሴ ሙስሊሞች ሚያዝያ 5 ቀን 1944 ዓ.ም. ለመንግሥት ያቀረቡት አቤቱታ (የኢትዮጵያ ብሔራዊ ቤተ መዘግብትና ቤተ መጻሕፍት፣ ልዩ ጥበቃ፣ ማኅደር ቁጥር 247-050.02)፤ አሕመዲን ጀበል በክፍል 1 እንደጠቀሱት።

[126] Mohammed Abdo, “Legal Pluralism, Sharia Courts, and Constitutional Issues in Ethiopia,” 79, n. 27: the Emperor’s saying “was delivered to Muslim leaders and elders at the occasion of the day marking the end of the Muslim month of fasting ... Following the speech, Muslims at the gathering asked the Emperor himself for the official setting up of sharia courts.”

[127] Perham, *The Government of Ethiopia*, 136, citing the *Ethiopian Herald*, 22 September 1945: “Seven guns were fired to salute the occasion; the Muslim leaders asked for more land to enlarge their Mosque, and congratulating the country on the possession of such a ruler, quoted to him his own words: ‘Religion is the private affair of human beings, but it does not prevent us from being one people.’”

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC

የብሔራዊ ጥቅሙም ጉዳይ አለ። ኢትዮጵያ ወደ ባህር መመለስ የምትሻ አገር ናት። ከሕዝቧ ሚሶ የሚሆነውን[128] በባህሩ ማዶ ያሉ ተቀናቃኞቿ ወኪል አድርጋ እየተጠራጠረች ግን ወደ ባህር አትመለስም። የመካከለኛው ዘመን ነገሥታት እንኳ ይህን ያውቁ ነበር፤ ወደ ሙስሊሙ ዓለም የላኩት የገዛ አገራቸውን ሙስሊም ነው። ከቀይ ባህር ማዶ ካለው ዓለም ጋር በእምነት፣ በንግድና በታሪክ የተሳሰረው ያ ሕዝብ ድልድይዋ ነው፤ እሴቷ ነው፤ ስጋቷ አይደለም።

የደሴ ሙስሊሞች በ1944 ዓ.ም. መንግሥትን የጠየቁት በአራት ቃል ነው፦ ሃይማኖት የግል፤ አገር የጋራ። ዐሥራ አንድ ስትራቴጂ ከመቁጠር ያን አንድ ዐረፍተ ነገር በተግባር መኖር ይሻላል።

ስለ ዘመን አቆጣጠር፦ በዚህ ጽሑፍ የተጠቀሱት ዘመናት በኢትዮጵያ አቆጣጠር ናቸው። ምንጩ ዓመቱን ብቻ በአውሮፓውያን አቆጣጠር በሰጠባቸው ቦታዎች ልወጣው ግምታዊ በመሆኑ «ገደማ» ተብሎ ተመልክቷል። በግርጌ ማስታወሻዎች የተጠቀሱ የውጭ ምንጮች ዘመናት እንደ ምንጮቹ በአውሮፓውያን አቆጣጠር ተትተዋል። ከኡስታዝ አሕመዲን ጀበል ምንጮች በጎትመት የተገኙት ከታተመው ገጽ ተነበዋል፤ የቀሩት እርሳቸው በጠቀሷቸው ቃል፣ በሰጧቸው የማጎደር ቁጥርና ገጽ ተጠቅሰዋል።

[128] Central Statistical Agency, *Summary and Statistical Report of the 2007 Population and Housing Census* (Addis Ababa, 2008): ሙስሊም 33.9 በመቶ።

Downloaded from www.ethiopianinterest.com

Version of 18 November 2026, 03:29 UTC